

LUND UNIVERSITY

Demokratins blinda fläckar

Ilshammar, Lars

Published in:

Med- eller motborgare? : Nåt jävla inflytande ska man väl ha i en demokrati

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ilshammar, L. (2006). Demokratins blinda fläckar. I T. Ohlin (Red.), *Med- eller motborgare? : Nåt jävla inflytande ska man väl ha i en demokrati* (s. 33-41). D2D.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Med- eller motborgare?

Nåt jävla inflytande ska
man väl ha i en demokrati

Bo Djörke • Lars Ilshammar
Peter Karlberg • Kajsa Klein
Laila Niklasson • Tomas Ohlin
Anders R Olsson • Karl-Erik Tallmo
Gail Watt • Ingvar Åhman-Eklund

Med- eller motborgare?

**Nåt jävla inflytande ska
man väl ha i en demokrati**

**For or Against the Citizenry:
Reclaiming the Public's Role in Democracy**

Bo Dörke • Lars Ilshammar
Peter Karlberg • Kajsa Klein
Laila Niklasson • Tomas Ohlin
Anders R Olsson • Karl-Erik Tallmo
Gail Watt • Ingvar Åhman-Eklund

Innehållsförteckning

• Inledning	5
• Sammanfattningar	7
• Tillför demokratin ny livsluft: Låt oss folkomrösta om kommunala planfrågor redan 2014!	16
• Demokratins blinda fläckar	33
• Den kompetente medborgaren: Nya krav på politiken ...	42
• En öppnare politik: Fem förslag	48
• Har politiska partier hemsida och e-mail?	52
• Vill medborgarna delta?	59
• När medborgarna tystnar	67
• Demokratin, makten och ansvarets mekanismer	80
• Kommuner som gör något, organisationer som behöver tänka om!	94
• Management democracy: En öppen demokrati med lokala nätverk och flexibla och globala medborgare	109
• Författarpresentationer	120
• English summaries	126
• Vad är D2D?	136

© Respektive författare ansvarar själv för det skrivna materialet och har också upphovsrätten. Citera och referera oss gärna, men ange källa. Skriften är utgiven 30 maj 2006 vid Offentliga Rummet i Sundsvall. Form: Ana Durán, Cometa Confetti & D2D.

Inledning

Denna pamflett är resultatet av ett antal diskussioner om demokrati. Vi är en grupp forskare och experter som under snart ett års tid träffats regelbundet för att kritisera, analysera och diskutera politiska innovationer. Vi kommer från olika miljöer och branscher, flera av oss har varit verksamma inom offentlig förvaltning och deltagit i olika kommittéer.

Det vi har gemensamt är att vi är frustrerade över det demokratiska underskott som präglar dagens samhälle. Medborgarna har nära nog ingen kontakt med beslutsfattandet. Vårt representativa system behöver förstärkas med mer direkt- och deltagardemokratiska former.

Det innebär inte att vi vill avskaffa representativiteten, tvärtom. Vi vill stärka den. Men det måste ske genom att medborgarnas plattform flyttas närmare de verkliga besluten. Valda politiker måste också dela med sig av makten.

Vi har på flera sätt aktivt provat användning av IT i de olika samhällssammanhang som vi deltagit i. Vi har också medverkat i prov som varit mer eller mindre tydligt kopplade till Internet. Vi tror att ny teknik är ett bra hjälpmedel för en bättre medborgardialog – men vi menar att det väsentliga är att politikerna delar med sig av makten.

Nedanstående kapitel är artiklar som författats självständigt av var och en i vår grupp. Vi har inte gjort något försök att sammanställa våra bidrag till några enhetliga slutsatser. Vi

anser dock att de innehållsmässigt ligger så nära varandra att ett demokratiskt helhetsintryck kan ges av att läsa pamfletten rätt igenom.

Vår förhoppning är att detta bidrag ska främja en bredare demokratisk diskussion, och att nya praktiska försök med ett beslutsfattande närmare medborgarna kan komma till stånd på olika politiska nivåer och i organisationer och företag.

Stockholm den 16 maj 2006

Tomas Ohlin, D2D

Sammanfattningar

BO DJÖRKE

- Tillför demokratin ny livsluft: Låt oss folkomrösta om kommunala planfrågor redan 2014!

När uppstår medinflytande? Svar: först när det märks. När medengagemanget ger avtryck i beslutsprocesserna. Min artikel bygger på erfarenheter av genomförda medborgardialoger rörande kommunala planfrågor. Det kan finnas skäl i att ifrågasätta om flera av de former för medborgarkontakt som sker idag, verkligen leder till medinflytande. Dialoginslaget är nämligen mycket svagt.

Begreppet medborgardialog diskuteras utifrån både form för dialogen och det innehåll den ges. Uppenbart är det svårt att få politiker och sakkunniga att delta i dessa dialoger – de vill hellre inta en roll som avlyssnare och skjuta egna ställningstaganden framför sig. Detta är till men för debatten ur medborgarsynvinkel, och det minskar intresset för att delta.

En möjlig lösning är att man lyfter planfrågorna till kommunala folkomröstningar. Utgångspunkten för artikeln är att man måste våga pröva uppslag till nya medinflytandeformer, om man vill se en ökad medborgarförankring i besluten. Lösningar som bygger på ”e-” visar på nya möjligheter.

Bo Djörke är informationskonsult med specialintresse för *deltagande förändringsarbete* samt IT-stöd för detta. Företagsekonom. Driver eget företag – Sysforma AB.

LARS ILSHAMMAR – Demokratins blindade fläckar

Ledande statsvetare och politiker ställer ofta fel frågor och fokuserar för närsynt på instrumentella frågor kopplade till konstitution och valsysteem när demokratins problem diskuteras. Det statsvetenskapligt-politiska komplexet missar t.ex. hela Europa visar ungefär samma demokratiska krissymtom, oavsett konstitution och valsysteem.

Orsaker till det demokratiska underskottet, och möjliga botemedel, måste därför i huvudsak sökas utanför det konstitutionella området. I min artikel diskuterar jag tre blindade fläckar som politiker och statsvetare inte ser, eller vill se: Nedrustningen av demokratiska mötesplatser och arenor samt privatiseringen av samhällets infrastruktur, demokratins minskande betydelse i takt med att viktiga beslut flyttas från den offentliga arenan till den privata och det statsvetenskapligt-politiska komplexets egen motvilja till reformer som förändrar demokratins funktionssätt i riktning mot utökat medborgarinflytande.

För att man ska kunna göra en demokrativinst måste dagens partier och förtroendevalda kanske vara beredda att avstå beslutsmakt.

Lars Ilshammar är historiker med inriktning på informationsteknik och politik samt institutionschef för Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

PETER KARLBERG – Den kompetente medborgaren: Nya krav på politiken

De problem vi idag upplever med demokratiskt underskott på den internationella arenan och politikerförakt här hemma är till stor del en följd av att förutsättningarna för deltagande i de demokratiska processerna ändrats. Två faktorer påverkar detta särskilt – medborgarens kompetens och medborgarens identifikation. Det förra som uttryck för en förändring som gör att politiska företrädare inte längre får auktoritet genom kunskapsöverläge, det senare som uttryck för att medborgaren tidigare hade lättare att identifiera sina intressen i ett politiskt program. Sammantaget gör detta att demokratins arbetsformer måste utvecklas.

Om alternativet inte är att väsentligt förändra den representativa parlamentariska modell vi har måste förutsättningar för medborgardeltagande istället förändras. Partiernas såväl interna som externa kommunikation måste öka, uppdrag måste kunna ges mycket mer flexibelt och förtroendeuppdrag måste ses som något man bara har under begränsad tid.

Devisen ”demokrati förutsätter samtal” bör gälla såväl inom som utom organisationerna.

Peter Karlberg är lokalt aktiv politiker med stort intresse för demokratifrågor och har arbetat med dessa både professionellt forskningsprojekt och i föreningslivet.

KAJSA KLEIN

– En öppnare politik: Fem förslag

Just nu pågår en valrörelse i Sverige. Som vanligt är de dominerande tongångarna verklighetsfrämmande nationalistiska. Som om Sverige inte var ett av världens mest globaliserade länder, som om Sverige inte var medlem i EU och som om makten över vardagen var koncentrerad till Sveriges riksdag.

Vidare kan konstateras att den så kallade europeiska tankepausen ännu inte lett till den breda gränsöverskridande debatt initiativtagarna hoppats på. Det är synd, men kanske inte så konstigt. Partiväsendet är slutet, det gränsöverskridande civila samhället fattigt och översättningarna alltför få. Vad gäller medielandskapet är ägandet i stor utsträckning gränsöverskridande, däremot finns ännu bara embryon till paneuropeiska medier. Var möts då människor? Mycket tyder på att en viktig del av framtidsdiskussionen förflyttats in i kyrkor och moskéer. För att inte tala om de samtal som förs i informella nätverk av olika slag.

I den här artikeln sammanfattar jag i punktform några förslag för en öppnare politik, främst på Europeanivå.

Kajsa Klein är doktorand i medie- och kommunikationsvetenskap. Hon har även ett förflutet som demokratiaktivist.

LAILA NIKLASSON

– Har politiska partier hemsida och e-mail?

Det finns anledning att studera användning av hemsidor och e-mail såsom tekniska media för att delta i en politisk opinionsbildning.

Det visar sig att partier inte alltid finner det nödvändigt att informera om sin användning av Internet som medium för hemsidor och e-mail. Trots att alltfler medborgare har tillgång till och kan använda sig av hemsidor och e-mail.

Laila Niklasson är lärare och utvärderare och forskar om medborgare som begrepp och praktik.

TOMAS OHLIN

– Vill medborgarna delta?

Vi behöver medborgare som deltar i former som är närmare besluten än idag. Vi kan noggrant spara de ställningstaganden som en viss politiker väljs på, och i samband med nästa val kontrollera om hon eller han personligen ”skött sig” i de frågorna. Annars ger vi inte förnyat förtroende. Det ger oss ökat medborgarinflytande.

Vi kan anta att medborgare som deltar är mindre missnöjda, har mindre anledning att klaga, därför att de känner sig berörda. Vi söker då efter en valuta med vilken stat eller kommun kan inbjuda medborgarna att delta mer aktivt i det organiserade politiska samtalet. ”Om du, bästa Medborgare, förbinder dig att delta i detta beslutsfattande minst två gånger i månaden detta år, så ska jag samhällsföreträdare erbjuda vissa förmåner till dig”.

Kommunen har många uppgifter om dig redan, din ålder, din bostad, din grundutbildning, din militärtjänst, ditt civilstånd, din familj, din inkomst, din förmögenhet, dina parkeringsböter, listan kan göras lång. Kommunen vet också att det finns ett antal medborgarförmåner som beslutats nyligen. Ett skatteavdrag för personer i din inkomst- och ålderskategori, en parkeringsförmån för boende i ditt distrikt, en avgiftssänkning för dagis. Det finns helt enkelt en rad rättigheter som du antagligen inte i detalj känner till. Sådana som du är berättigad till.

Kalkylen kan tyckas enkel. Du som medborgare påtar dig att ställa upp, att delta i det politiska samarbetet, att gå på ett antal möten, att delta i ett antal beslut. I gengäld åtar sig kommunen att en gång i kvartalet påminna dig om vilka förmåner du som medborgare har just nu. Alltså selektivt, riktat åt var medborgare som ställer upp. Förmåner som antagligen varierar högst väsentligt mellan olika medborgare. En demokratisk muta?

Tomas Ohlin är en tidig analytiker av ny kommunikation och nya nätverk inom akademien och datatjänsteindustrin – långt före Internet. Efter många offentliga kommittéer om datautvecklingen blev han professor i Linköping. Hans inriktning har hela tiden varit människan i systemen och det medborgerliga deltagandet.

ANDERS R OLSSON **– När medborgarna tystnar**

Det som brukar kallas ”demokratins kris” är en realitet. Allt färre medborgare engagerar sig i de etablerade formerna för deltagande i demokratiska processer: medlemstalen i politiska partier och folkrörelser sjunker, liksom valdeltagandet. Misstron mot såväl politiker som demokratins

institutioner ökar. Det förefaller inte möjligt att vända den negativa trenden utan att överlåta mer av reell beslutsfattare, inte som mediekonsument, d v s inte som kunder till vilka kommersiella aktörer behöver sälja attraktiva budskap.

Två typer av reformer behöver således genomföras parallellt. Dels en förnyelse av de demokratiska processerna, dels en ny organisation för spridande av samhälls kunskap.

Anders R Olsson är journalist, författare och forskare. Specialiserad på frågor om demokrati och medborgerliga fri- och rättigheter.

KARL-ERIK TALLMO **– Demokratin, makten och ansvarets mekanismer**

Thomas Paine skrev att all makt ”måste antingen ha blivit delegerad, eller tagen. Andra källor finnas ej!” Den glidning i makten, som Paine talar om, sker överallt där det kan glidas, t.ex. i hemliga överläggningar mellan riksdagens arbetspartier och ute på myndigheterna där praxis utformas. Ansvar måste kunna utkrävas av de styrande även mellan valen. Ansvarsutkrävande har två led: 1) att få vetskap om vad som händer inom rikets styrande och administrerande organ, 2) att kunna åtgärda felaktigheter som begåtts, och eventuellt straffa dem som missbrukat sin makt.

Medier är ett viktigt korrektiv, men av den art att de själva ofta behöver korrektiv. Bloggare och andra publicister på nätet kan mycket väl bli den ”fjärde statsmakt” som kan

granska både andra medier och politikerna. De traditionella korrekтива instituten som JO, JK, KU och Lagrådet är som det ser ut i dag relativt tandlösa.

Karl-Erik Tallmo, författare och journalist.

GAIL WATT

– Kommuner som gör något, organisationer som behöver tänka om!

Föreningsmänniskor är numera nästan alltid uppkopplade. Demokrati är community. Community är demokrati. Sveriges tidigare så starka community av föreningar och organisationer har givit Sverige en image av världsklass som håller på att glida oss ur händerna. Forskarna bekräftar att människor har ett starkt politiska engagemang, men också om deras uppgivenhet inför att politiker och politiska organisationer inte utnyttjar IT i demokratins tjänst. Mycket beror det på centralpolitiska policybrister och lokalpolitisk rädsla.

Ett flertal e-demokrati experiment har gjorts och görs, ett flertal har dött. Jag kommer att ge några exempel på sådana projekt och redogör för vad slags nytt tänk som behövs och för några av de många IT-hjälpmiddel som står till förfogande för att föra demokratin och e-demokrativisionen framåt.

Gail Watt är demokratianalytiker och fritidspolitiker med intresse för "Hands on" och eDemokrati. Teknisk specialist med internationell bevakning som styrka.

INGVAR ÅHMAN-EKLUND

– Management democracy: En öppen demokrati med lokala nätverk och flexibla och globala medborgare

I vår tid har medborgarna blivit allt lätttröbligare. Man bor i en kommun, arbetar i en annan, har fritidshus i en tredje, fjällstuga i en fjärde och tillbringar semestern långt söderut. Många tillbringar sin mesta tid på jobbet långt hemifrån. I ett sådant samhälle behövs en ny form av dialog och demokrati där även de som arbetar, studerar eller tillbringar sin fritid i kommunen får vara med i rådslag och i vissa fall även beslut.

Det är hög tid att styra över samhället till nya principer och en ny praxis när det gäller den lokala demokratin. Gå ifrån den ortodoxa svenska kommunalpolitiken där enbart de boende har beslutanderätt till *Management democracy*. Det är så vi kallar den nya formen – en demokrati där både dag-, natt- och veckobefolkning fortlöpande deltar i den demokratiska processen tillsammans. De boende och de arbetande förenas i en dynamisk löpande demokratisk process med hjälp av såväl levande nätverk som e-demokratiprocesser av olika slag som samråd och omröstningar. Det behövs kompetensblock och nätverk som motorer i den lokala demokratin precis som i näringslivet. Vi kan hämta inspiration från renässansens Florens och dess ekonomiska och kulturella framgångar.

Ingvar Åhman-Eklund är skriftställare och politiker. Engagerad i demokratifrågor speciellt avseende e-demokrati, yttrandefrihet, kvinnoförtryck och religiös fundamentalism.

Tillför demokratin ny livsluft: Låt oss folkomrösta om kommunala planfrågor redan 2014!

BO DJÖRKE

De försök med medborgardialoger i planfrågor som görs idag är onödigt fega sett ur politiker- och tjänstemannaperspektiv. Hur kul är det att som medborgare bli tillfrågad – om man känner att frågeställarens största bekymmer är att man kan svara fel på frågan. Även om man skulle inse att frågan är fel ställd!

En enkel klassificering av dagens kommunala medborgardialoger vad avser både form och innehåll belyser denna försiktighet. Risken och/eller möjligheten att dialogerna ger avtryck i de skarpa besluten är ofta liten.

Låt oss pröva nya tag. Möjligheterna att folkomrösta och göra det med både lite kreativitet och med ”e-” (som i e-demokrati) kan kanske visa på att en ny maktstruktur tillför demokratin lite livsluft.

Varför 2014? Därför att 2010 förmodligen är sista gången vi stoppar papperslappar i valkuvert. Och därför att det förslag som framförs till något påtagligt nytt förutsätter stora omställningar. Förslaget ställs apropå ett aktuellt utredningsförslag om ändringar i Plan- och Bygglagen (PBL).

LÄGET IDAG

Översiktsplan (ÖP) gäller för en hel kommun eller större kommunedel. Planen är ej bindande – den är snarare en vision. ÖP sägs ange ramarna för den löpande fysiska planeringen, bl. a. utbyggnad av nya bostadsområden, servicecentra etc. Medborgarna ska ges möjlighet att i någon form framföra synpunkter på planförslag. ÖP-beslut kan bara överklagas vad avser sättet som planen framtagits och beslutats.

Detaljplan (DP) gäller för en (ev. grupp av) tomt/fastighet – och innebär skarpa beslut. DP tas fram inför realiserande av byggprojekt på bekostnad av byggaren och kräver kommunens godkännande. Planens innehåll anses bara angå direkt berörda, dvs. grannar. Övriga tillfrågas ej, och har ingen rätt att få sina synpunkter beaktade. Idag är stort antal överklaganden i DP-processen en vånda för hela hanteringen.

ÖP-processen. Den frågeställning jag vill ta upp i detta PM är om medborgarinflytandet skulle kunna stärkas i frågor som *gäller hur mark- och vattenresurser används i kommunen* – kort sagt: ganska avgörande faktorer för vilket sorts samhälle vi vill att kommunen ska vara nu och i framtiden. Ett nyligen framlagt förslag till ny Plan- och Bygg Lag (PBL) aktualiserar frågan. Fortsättningsvis handlar det alltså om framtagningen av översiktsplaner, ÖP-processen.

Profession. Min erfarenhetsbakgrund bygger på deltagande som rådgivare till några kommuner i Storstockholmsområdet, där jag hjälpt till med översiktsplaner – det har handlat om informationsarbete och genomförande av

medborgardialoger. Självpuffattar jag mig som en ställföretädande medborgare i planeringen av dessa projekt.

LAGFÖRSLAGET

Med medborgarögon har jag läst förslaget till ny PBL. Intrycken har stämts av med några professionella planerare. Innebörden är kort sammanfattat att inflytande i planfrågor inte gör några märkbara framsteg sett ur genomsnittsmödborgarens perspektiv. Framtagning av ny ÖP ska enligt förslaget kunna ske med kortare processtid om kommunen själv vill. Minimikravet på kommunen visavi medborgarna är i stort att tillkännage att synpunkter kan lämnas.

NÅGRA UTGÅNGSPUNKTER

Rent praktiskt har någonting dock hänt rörande medborgarkontakter kring planfrågor – arbetet med ÖP har blivit mer publikt genom utvecklingen inom IKT (informations- och kommunikationsteknik). Fler tar del av planförslagen och fler lämnar sina synpunkter. Planerare med många år i yrket är entusiastiska – nu är det inte bara en handfull pensionärer som har tid att komma till kommunbiblioteket för att se planförslagen på stora affischer. Idag får man ofta svar från 20-30 procent av medborgarna på enkäter och dialoger.

I höstas påbörjade jag en genomgång av 101 kommuners webbplatser med avseende på medborgarkontakt i allmänhet och inflytande i planfrågor i synnerhet. För tre år sedan gjorde jag en motsvarande genomgång. Utan att visa utvecklingen i siffror, vill jag här förmedla mitt starka intryck av att någonting har hänt. ”Medborgardialog”, ”Inflytande” och motsvarande begrepp förekommer nu på många kommuners webbplatser. Ofta på märkbart framskjuten plats. Så såg det inte ut på hemsidorna särskilt ofta för några

år sedan. Någon har uttryckt saken till mig så här: ”Bo, det är ju bra att det finns någonting att klicka på – men ofta är väl inte kommandoknappen man klickar på inkopplad? Blir det något inflytande?”

Just det – finns några uppmuntrande svar att ge på den frågan?

Min motfråga är: ”Görs det några spännande försök idag?”. Kalix, Kista, Nynäshamn, Salem, Sigtuna och flera får ursäkta, men jag tycker att man inte utsätter medborgarinflytandet för reell prövning. Hur som helst prövas inte om medborgarna skulle kunna ha ett påtagligt inflytande i exempelvis samhällsbyggnadsfrågor. Icke desto mindre är dessa kommuner och många andra naturligtvis värda uppskattning för att de påbörjat utveckling av sina kontakter med medborgarna.

Situationen känns igen från när man arbetar med organisationsutveckling inom arbetslivet. Medinflytandeprocesser får ej liv när de beordras uppifrån – det måste finnas ett tryck inom hela organisationen på ökat inflytande i beslutsprocesserna. Frågan är hur detta tryck ska fångas upp och kunna tas till vara i samhällsbyggnadsfrågor – för vi utgår ju från att detta tryck finns ...

Min önskan är att politiker och tjänstemän visade mer mod och experimentlusta i de medborgarkontakter som nu organiseras. Ofta kallas dessa initiativ för medborgardialoger, men jag har svårt för den användning av dialogbegreppet som tillämpas. Dialogdimensionen på dessa medborgarkontakter är ofta svag eller rent ut obefintlig. Låt oss använda begreppet medborgarkontakter i stället som

samlingsnamn – detta kan innefatta både verkliga dialoger och andra mindre utvecklade kontaktformer.

DIALOGEN OCH FORMEN

Med hänsyn till möjligheterna att utöva inflytande, skulle vi då kunna tala om fyra nivåer (A-D) av medborgarkontakter (från inget inflytande alls, och uppåt på skalan):

A. Informationsinsats – envägskommunikation

Dialoginslag: Obefintligt

Genomförande: Ex: presentation av planförslag på webben, ev. avslutad med e-postlänk.

Så här kanske det kan låta: "Jag berättar om en idé jag har och ni får lyssna på den – kanske får ni ställa någon fråga/ha någon synpunkt. Räkna inte med svar från mig."

B. Enkät – datainsamling av synpunkter

Dialoginslag: Obefintligt

Genomförande: Ex: presentation av planförslag. Omröstning "på papper" och/eller webben. Ingen direkt redovisning av hur röstningen påverkar förslagets utformning.

Så här kanske det kan låta: "Jag berättar om en idé jag har och ni får kryssa i ett formulär och ange vad ni tycker. Jag kommer att sammanställa det och själv använda det om era svar ger mig någonting. Räkna inte med att jag ska berätta vad. Jag utgår från att ni inte tar del av varandras synpunkter på min idé."

C. Dialog med åskådare – flervägskommunikation

Dialoginslag: Visst dialoginslag – de mest intressanta dialogbidragen saknas dock

Genomförande: Ex: presentation av planförslag. Omröstning "på papper" och på webben. Röstningsresultaten görs direkt publika. Möjlighet för deltagarna att utbyta argument/diskutera. Möjlighet att ändra sin röstning. Politiker och plansakkunniga deltar ej i diskussion eller röstning.

Så här kanske det kan låta: "Jag berättar om en idé som jag har och ni får möjlighet att diskutera idén sinsemellan och även rösta om idén är bra. Räkna inte med mitt deltagande – jag vill höra vad ni tycker först innan jag säger något. Fast det var jag som hade idén. Om jag gör något med idén och era synpunkter, så tycker jag

inte det är så viktigt att jag snabbt berättar för er – innan ni själva glömt idén."

D. En bred dialog – ska vi kalla det samhällsdialog

Dialoginslag: Alla aktörer deltar både som mottagare och givare i dialogen.

Genomförande: Ex: presentation av planförslag. Omröstning "på papper" och på webben. Röstningsresultaten görs direkt publika. Möjlighet för deltagarna att utbyta argument/diskutera. Möjlighet att ändra sin röstning. Politiker och plansakkunniga deltar ej i diskussion eller röstning.

Så här kanske det kan låta: "Jag berättar om en idé som jag har och deltar själv i diskussionen om dess för- och nackdelar. Eftersom idén berör i första hand er blir den diskussion ni har viktig, och jag kommer att stimulera den genom att försöka förklara varför idén ser ut som den gör. Om jag som beslutsfattare tar ett annat beslut än dialogdeltagarna förväntar sig, så ska jag dels redan under dialogen argumentera för mina skäl, och efter beslutet använda all min pedagogiska förmåga för att förklara mitt ställningstagande."

Om att sätta ned foten. Av sättet att sortera upp de olika formerna av medborgardialog kan man ana att jag efterlyser en aktiv medverkan under själva dialogen av både politiker och planeringssakkunniga handläggare. Min erfarenhet är att de med några undantag föredrar att avvakta, för att sätta ned foten först när resultaten är sammanställda och klara.

Ur medborgarsynpunkt måste detta uppfattas som en väsentlig nackdel. Det måste vara roligt och stimulerande att delta i en dialog. Att få värdera sina argument mot andra – att då de personer som är mest insatta i frågorna och mest betydelsefulla för beslutsfattande inom området uteblir innebär en nedvärdering av hela projektet.

När jag frågar politiker om detta, får jag ibland svaret att jag måste förstå hur arbetet går till inom partierna. Det är partiet som ska ta ställning – och det gör man först när

man har allt underlag. Det skapar bara otydlighet om förtroendevalda inom ett och samma parti går ut med olika ståndpunkter i en fråga.

Antag att det måste vara så – så länge vi inte har enmansvalkretsar: min fråga är då varför man inte för ned medborgardialogerna till medlemmarna i de lokala partiorganisationerna. Detta skulle ju kunna stimulera fler att engagera sig i lokala samhällsfrågor. På denna följdfråga har jag hittills bara fått tystnad som svar.

DIALOGEN OCH INNEHÅLLET

När vi diskuterar inflytande i beslutsprocessen behöver vi sortera upp de ”medborgardialoger” sker idag även efter upplägget av innehållet. Också här kan vi tala om 4 olika nivåer (från hårt styrda dialoger som tillgodoser beslutsfattarintresset, till öppna dialoger som ger utrymme för medinflytande i relevanta frågeställningar):

1. Dialog – förkryssat alternativ

Inflytande: Riskminimering för beslutsfattare

Frågeställning: Enkäten eller dialogen presenterar ett handlingsalternativ och söker bekräftelse på detta.

Så här kanske det kan låta: ”Nu har jag tänkt ut en bra idé: Tycker du också att den är bra?”

2. Dialog – flera alternativ

Inflytande: Meningsfull dialog ur deltagarsynvinkel.

Frågeställning: Enkäten eller dialogen presenterar flera goda handlingsalternativ och söker det bästa av dessa. Ev. öppet även för förslag till andra alternativ.

Så här kanske det kan låta: ”Det finns flera idéer att jobba med – och de har olika för- och nackdelar. Vilket alternativ tycker du vi ska satsa på?”

3. Visioner och skarpa beslut

Inflytande: Beslutskraften i ÖP är svår att förstå. Möjligheten att ha inflytande blir därefter.

Frågeställning: Enkäten eller dialogen är inte ett steg i en sammankopplad process som leder till genomförbara beslut. Finns inte den kopplingen, kan vi tala om visioner – finns den är det fråga om skarpa beslut. Översiktsplanen (ÖP) handlar om visioner, där kommunen ofta inte heller framgent har beslutskompetensen.

Så här kanske det kan låta: ”Jag vill gärna höra dina synpunkter – men när det blir dags för beslut, så är det andra frågeställningar som gäller. Ofta andra beslutsfattare också.”

4. Insikten om prioriteringar

Inflytande: Ont om pengar är det oftast gott om. Medborgarna förstår att detta måste hanteras.

Frågeställning: Frågeställningarna och handlingsalternativen i enkäten eller dialogen liknar de som beslutsfattarna har att utvärdera och välja bland. Tänkta åtgärder prioriteras i förhållande till andra resurskrävande åtgärder i kommunen. Alternativet är att säga att detta är för svårt – är det bättre att ställa en litet dummare fråga i stället?

Så här kanske det kan låta: ”Vad tycker du om förslaget att bygga en sporthall – eller åtminstone ett riktigt gym – i ett kvarter med gångavstånd (300 m) för alla. Tänk inte på kostnaderna nu. Det är en annan diskussion...”

”**Dom på kommunen**”. Varför säger vi så? Även om jag i handling inte varit någon riktig konsumtoperatör, måste jag säga att den gamla konsumtanken, den som levde förr, är tilltalande. Att man brydde sig om butiken man handlade i – det var vår butik. Tiden är tydligen förbi att tycka så när det gäller butiken. Men kommunen då – har den tiden framför sig – så att det blir mer av ”vi inom kommunen” i stället för ”dom på kommunen”? Alla satsningar på med-engagemang i olika former är väl uttryck för detta.

Ett argument mot fler kommunala folkomröstningar som framförts är att de riskerar leda till dåliga och populistiska

beslut. Om man frågar ”Ska vi lägga ned lasarettet i X-stad”, så riskerar man att få ett Nej-svar från medborgarna. Och politikerna får ännu mera bekymmer både för lasarettet och nästa val.

Detta därför att omröstningen ställer samma fråga som media.

Alternativet är att upphöja medborgarna till minipolitiker och till dem ställa samma fråga och hantera samma problem som politikerna själva sliter med: ”Pengarna i nästa års budget räcker inte till samma verksamhetsomfattning som tidigare.

Vi har följande alternativ: [1] höja skatten med xx öre, [2] lägga ned lasarettet i xstad, [3] skära ned näringslivsutvecklingsinsatser med yy procent och införa lönestopp, [4] öka skuldsättningen [5] viss sänkning av kvalitetskraven/minskad utbyggnad i hela länet.

Vad ska vi göra? OK, alternativen är väl inte lysande, men de kan väl få duga som exempel.

Alla är inte lika intresserade/insatta. Idag är tågordningen i planarbetet att man arbetar fram ett förslag. När det är färdigformulerat plockar man frågeställningar i förslaget och gör enkät-/dialogfrågor av detta. Därmed bli frågeformuleringarna spegelbilder, dvs. följd effekter av planbeskrivningen.

Alternativet vore att börja med att bygga frågestrukturen – och utgå från att alla inte är lika intresserade av planfrågor och inte heller lika insatta i problemen.

- På den högsta nivån skulle man föra en diskussion av vilken sorts samhälle man vill att kommunen ska utvecklas till.
Exempel: [1] bevara den gamla karaktären [2] modernisera och förändra [a] scenario: ekokommun [b] scenario: zxxx [c] scenario: yyyooo ...

Den som inte vill fördjupa sig mera, kanske kan bidra till samhällsbygget med att ange inriktning på detta sätt.

- Frågor på mellannivå skulle i tillväxtkommuner kunna röra frågor om tillväxttakt och om nya bostadsområden och/eller förtätning. Även frågor om lokalisering av köpcentra, kommunikationer och trafik.
- Lägsta nivån skulle kunna ta upp frågor som kräver viss fackkunskap inom området. Lasse Berntzen, Norge, har forskat kring medborgardialoger som inte har representativitet och högt deltagande som primära kriterier, utan som bygger på konsumtanken jag refererade till ovan. Folk kanske vill hjälpa till byggt på tanken att det är till nytta för ”min kommun”.

Lasse uppmärksammar att det finns bland kommunmedborgarna massor av yrkes- och specialistkompetens inom områden som

kommunverksamheten jobbar med. Kan vi hitta former för denna form av medborgardialog, så kommer vi också att få anledning utveckla kommunens öppenhet (transparens) kring arbetsmaterial av olika slag. Det är intressant även i ett vidare perspektiv.

Visioner och skarpa beslut. För en person som inte har samhällsbyggnad och planfrågor i alla blodådrorna är det nog litet svårt att ta till sig vad ÖP står för.

Planen är ej bindande - en skiss, en vision. Men ska den uppfattas ange fasta handlingsramar för framtida planering (elakt sagt, men ändå : ÖP gäller när man vill säga att *dina invändningar kan inte tas upp nu – ÖP är redan beslutad*). Eller ska ÖP bara uppfattas som en vision (elakt sagt, men ändå: när man vill säga att *det är OK att gå ifrån en fastställd ÖP, eftersom den bara anger en vision*). Vilket som – medborgarna uppfattar säkert ÖP-arbetet som svårhanterbart.

Som informatör tycker jag detta är svårt att förmedla. Så att det både blir korrekt och ändå intresseväckande för medborgarna. Jag utgår från att medborgarna, när de erbjuds möjlighet att lägga ned tid och engagemang i frågor som rör deras närmiljö, vill delta i en process som leder till skarpa beslut.

Man borde kunna pröva om det inte går att införa någon motsvarighet till riksdagens budgettak. Så att vi får ett plantak och i vissa fall ett plangolv för en kommande femårsperiod. Exempel: Tak för befolkningstillväxten. Golv eller tak för miljövårdsinsatser exempelvis avseende bullerstörningar, rening av sjöar.

FOLKOMRÖSTA OM PLANFRÅGOR

Mitt mer konkreta förslag är följande – utgångspunkt är att *något borde göras*:

Låt oss folkomrösta om en ny ÖP – eftersom den i alla fall ska förnyas vart 4-5 år. Mest praktiskt: i samband med kommunalval. Redan idag säger lagen att en ny Översiktsplan (ÖP) ska beslutas varje mandatperiod. Eller att beslut tas om att gamla ÖP kvarstår.

Några argument:

- De politiska partierna har på kommunal nivå idag sällan några valmanifest eller motsvarande som kan meddela medborgarna var de står i planfrågor. Alltså finns ej heller några åtaganden att driva viss politik i samhällsbyggnadsfrågor – politikerna har en in blancofullmakt. En folkomröstning lyfter fram planfrågorna.
- Idag är inflytandet vid de medborgardialoger som genomförs väldigt svagt. De samrådsförfaranden som finns leder nästan aldrig till några ”avtryck” i beslutsprocessen.
- Vid en kommunal folkomröstning blir politikerna friare att delta i dialogen – partiloyaliteten utgör inte samma hinder för att vara aktiv i olika diskussioner. Snarare stimuleras de att sätta ned foten och visa väljarna var de står.

- Planfrågor är bra frågor för försöksverksamhet. Det är oftast enkelt att ta fram beslutsalternativ och att ge faktaunderlag. Det går att strukturera diskussioner kring konsekvenser av olika alternativ.
- Anordnande av folkomröstning kan vara en dörröppnare för fler att vara politiskt aktiva. Det behöver ju fyllas på – det som ska rädda demokratin anses ju vara ett förändringstryck som kommer *nerifrån*.

Utformning:

- Omröstningen ska vara rådgivande.
 - Utnyttja möjligheterna med e-deltagande: En öppen och publik dialog över en valrörelse där både argumentering och röstningsresultat löpande presenteras. Utnyttja möjligheterna att presentera samma bakgrundsmaterial som politiker och sakkunniga arbetar med.
- Komplettera med en *papperslösning* så att alla kan vara med – om än utan vissa funktioner som kräver IKT. Satsa ordentligt på papperslösningen för att hantera *utanförskapet*.
- Utmaning 1: hantera problematiken kring att problem och åtgärder hanteras i andra samhällsorgan än medborgarna tänkt sig. Mindre av ”det här kan vi inte göra någonting åt – det är inte en kommunal angelägenhet”.

Alternativt: Ofta innehåller planförslagen investeringar och/eller kostnader som inte faller på kommunen utan på stat eller landsting. Sådana förslag ska presenteras med utlåtande från stat respektive landsting, huruvida de är beredda att stöda förslagen.

- Se till att remissinstanserna svarar innan medborgarna ska rösta, så att medborgarna kan ta del av detta i sina beslut. (Idag genomförs oftast medborgardialoger, enkäter, och inskick av synpunkter innan remissvaren är kända.)
- Utmaning 2: Ge rösträtt rörande planfrågor inte bara till kommunmedborgare, utan även till innehavare av fritidshus och motsvarande, i kommunen (uppgifterna finns från fastighetstaxeringen) samt till personer som har stadigvarande arbete i kommunen (uppgifterna finns från kontrolluppgifterna).
- Låt folkomröstningen innehålla inte bara framtidsinriktade frågor utan även tillbakablickande och utvärderande frågor – har kommunen/kommundelen levt upp till tidigare fastställd plan.
- Förbättra bakgrundsinformationerna till dialogfrågorna på en väsentlig punkt: ge medborgarna möjlighet att ta del av jämförande data, så att den egna kommunen/ kommundelen kan jämföras med andra. Så att man kan diskutera varför ”vi ska vara bättre/sämre än andra – eller ha annan inriktning än andra”.

- Utmaning 3: Ge möjlighet till delegerad röstning. Du kan själv rösta om olika planförslag – eller överlåta din röst genom att ge fullmakt till en person på en kommunal valsedel. Mer av direktinflytande *när man vill* och representativt *när man inte kan/orkar bry sig*.

Folkomröstning med ”e” innebär att deltagande kan ske både via Internet och med pappersröstsedel. Detta innebär att identifiering av den röstande måste hanteras på annat sätt än i dagens folkomröstningar. Integritetsfrågorna kring detta är ett eget kapital som inte ska behandlas här.

Viktiga särintressen. Uppmärksamheten borde vara större kring möjligheterna som detta innebär. I samhällsbyggnadsfrågor är det några bakgrundsvariabler som ofta förklarar mycket av resultaten i genomförda dialoger. Det kan vi se av de försök som gjorts.

En sådan variabel är närhet till förändringsobjektet – i kort: ”gärna utbyggnad av nya bostadsområden/en ny skola, men inte där jag bor”.

En annan viktig variabel är livssituationen. Barnfamiljer har annan inställning till utbyggnad av exempel idrottsplatser, än vad 55+ har.

Med deltagande av fritidshusägare och förvärvsarbetande som inte är skrivna i kommunen kan vi få ytterligare förklaringsgrunder för röstning i planfrågor.

Så till själva poängen med dessa bakgrundsvariabler och särintressen. Det är här min avvaktande inställning till

direkt demokrati och beslutande omröstningar kommer in. Politikernas uppgift är inte bara att räkna rösterna i folkomröstningen, utan också att värdera rösterna. Majoriteten bör nog inte vara vinnare jämt. Uttalad vilja hos en minoritet, exempelvis från boende i ett visst område, måste kunna vägas mot majoriteten och allmänintresset av en tänkt åtgärd. Politikerjobbet är att ta dessa beslut – och att inte glömma bort pedagogiken. Besluten måste förklaras.

Med en öppen och löpande återrapportering av röstningsresultat under folkomröstningsperioden kan redovisning av hur viktiga bakgrundsvariabler påverkar röstningen vara stimulerande för deltagandet. Inklusiva förståelsen för att vi gör olika prioriteringar.

PBL OCH MEDINFLYTANDET

När Medbestämmandelagen MBL kom ställdes frågan om man kan lagstifta om samarbete och medinflytande på arbetsplatsen. Idag är väl svaret att MBL nog haft betydelse för utvecklingen av samarbetsformerna. Lagen fungerade litet som blåslampa och har kompletterat de strömningar som funnits i tiden för ett öppnare samarbete i arbetslivet.

Kan samma fråga ställas kring PBL: Kan man lagstifta om medborgarinflytande i planfrågor? Who knows ... Borde vara värt ett försök om lagstiftaren vill.

Med detta PM har jag velat redovisa några iakttagelser och ge några utmanande förslag till underlag för fortsatt diskussion. Det är alltid spännande att tänka högt i litet nya banor. Med hjälp av ”e” kan vi någon gång i framtiden kanske få se demokratin pånyttfödas. För dig som delar denna nyfikenhet kring vad möjligheterna kring Internet

skulle kunna innebära, vill jag avsluta med att kommentera citatet nedan. Citat görs ganska ofta och är riktat mot dig – men låt inte det dämpa din entusiasm: försök få igång en bättre diskussion i stället så vi kan lära av varandras olika utgångspunkter – alla ska vara välkomna.

Those who know the most about these technologies often seem to be those who know the least about democracy, and those who know a great deal about democracy know almost nothing about technology.

Benjamin Barber, 1999

Demokratins blinda fläckar

LARS ILSHAMMAR

Enligt en vanlig uppfattning, företrädd inte minst av ledande statsvetare och tongivande politiker, är den västerländska demokratins problem framför allt en instrumentell fråga. Det handlar om brister i konstitution och valsystem som kan botas med några relativt enkla förändringar i regelverket; större inslag av majoritetsval, färre riksdagsledamöter, skilda valdagar, införande av en konstitutionsdomstol etc. Med ett par vridningar på de konstitutionella kontrollerna tror man sig kunna trimma demokratin till att fungera snudd på perfekt. Uppfinningsrikedomen när det gäller att föreslå sådana reformer är stor.

Förslagställarna lider dock av ett par fundamentala problem. De bortser ogenerat från att dagens demokratibrister ytterst sällan handlar om missnöje med hur de formella reglagen fungerar, eller inte fungerar. De medborgare som klagar över antalet riksdagsledamöter eller mandatperiodernas längd är lätt räknade. Däremot finns det många undersökningar som visar att medborgarna är djupt bekymrade över sina minskande möjligheter att påverka politiska beslut. Inflytandet, inte instrumenten, tycks vara pudelns kärna.

Samma underskott i hela Europa

Det sammanlänkade statsvetenskapligt-politiska komplexet lyckas också missa att hela det demokratiskt mångdimensionella Europa visar ungefär samma krissymtom, oavsett konstitution och valsystem. Majoritetsval eller proportionella val, skilda valdagar eller gemensamma, verkar inte spela

någon roll för den demokratiska apati som yttrar sig i sjunkande valdeltagande, medlemsflykt från de politiska partierna och tilltagande politikerförakt. Sverige, Frankrike, Tyskland och Storbritannien representerar helt olika politiska modeller men förenas av en snarlik nedgång i medborgarnas demokratiska tillit och aktivitetsnivå. Orsaker till det demokratiska underskottet, och möjliga botemedel, måste därför i huvudsak sökas utanför det konstitutionella området.

För en sådan uppgift är det statsvetenskapligt-politiska komplexet ett hinder i sig. Dessa väletablerade gruppe-ringar, i mer eller mindre uttalad symbios med varandra, odlar en gemensam världsbild, har starka intressen investerade i nuvarande system och vill helst inte få sina cirklar rubbade. De har också givit sig själva privilegiet att definierar vad som är demokrati, och således också vari problemen består. Att ifrågasätta och bryta deras problem-formuleringsmakt framstår därför som en första viktig demokratireform.

Nedrustning av demokratiska arenor

Vad är det då våra vanligaste politiker och statsvetare inte ser, eller vill se? Den här korta artikeln har inga anspråk på att ge en heltäckande problembeskrivning. Några uppenbara blinda fläckar kan ändå pekats ut. Till att börja med gäller det de senaste 20 årens nedrustning av gemensamma arenor och mötesplatser under namn av ”liberalisering” eller ”avreglering”. Den svenska, och europeiska, stadsbilden får allt färre demokratiska torg och allt fler kommersiella gallerior. Gemensamma samlingslokaler läggs samtidigt ner, säljs ut eller omvandlas till konferensan-

läggningar för betalande gäster. Det offentliga rummet krymper alltså rent fysiskt.

Men det offentliga rummet har också begränsats i mera överförd mening. I ett historiskt perspektiv tog statsmakterna redan för 150 år sedan konkret ansvar för demokratins infrastruktur genom att dels säkra en generös yttrandefrihet och informationsförsörjning med lagstiftning som garanterar medborgarnas insyn i gemensamma beslutsprocesser (den legala infrastrukturen), dels trygga tillgången till information och kommunikationsmedel genom utbyggnaden av landsomfattande distributionsnät (den tekniska infrastrukturen).

Under de senaste 15 åren har denna vedertagna ordning som gett medborgarna tillträde till det offentliga rummet successivt börjat ifrågasättas och förändras. Förändringarna har ofta skylts på informationsteknikens snabba utveckling, symboliserad av nya medier, tjänster, och distributionsformer. En mera reell drivkraft har varit den allmänna ideologiska förändringen i marknadsliberal riktning med avreglering, privatisering av offentlig verksamhet och konkurrens som viktiga ledord, medan tilltron till offentlig styrning och statlig planering sjunkit.

Nätväktarstaten träder fram

De senaste 15 årens tekniska och politiska förändringar har alltså inneburit att statens roll och uppgifter omdefinierats på ett grundläggande sätt. I början av det nya millenniet har en ny modell växt fram där staten, från att ha varit en aktiv garant för yttrandefrihet och teknisk infrastruktur har omvandlats så att en nätväktarstat uppstått, vars enda egentliga uppgift är att agera ordningsmakt för att

upprätthålla en effektiv konkurrens mellan marknadens aktörer. Detta systemskifte är särskilt tydligt på tele- och IT-området.

Jämfört med den traditionella ordningen intresserar sig staten allt mindre för medborgarnas tillgång till demokratiska mötesplatser. Nedrustningen och privatiseringen av de legala och tekniska infrastrukturerna kan ses som resultatet av en växelverkan mellan politik och teknik. Även det svenska EU-medlemskapet har förstås bidragit till de politiska och ideologiska förändringarna. Sverige har helt enkelt infogats i en europeisk ordning som skiljer sig starkt från en tidigare inhemsk modell.

Offentligt blir privat

En annan blind fläck handlar om demokratins faktiska betydelse. Vad kan medborgare och deras förtroendevalda politiker egentligen besluta om? Under en 20-årsperiod har viktiga beslut flyttas från den offentliga arenan till den privata och spelrummet för politiskt handlande krympt radikalt. Utvecklingen kan beskrivas som en privatiserings- och individualiseringsprocess där gemensamma problem stöps om till den enskildes egna bekymmer. I denna tillvaro premieras människor inte att uppträda som medborgare. Det är kunden och konsumenten som är utvecklingens vinnare. Att välja bort medborgarrollen blir därför ett rationellt beslut. Något annat vore att bryta med individualiseringens självcentrerade logik.

Även i kontakten med kommunala förvaltningar och offentliga myndigheter är det idag ofta kund- och konsumentperspektivet som dominerar. När det gäller användning av ny informationsteknik i demokratiska

processer finns en stark betoning på service och tjänster, snarare än på rådslag och omröstningar. Man kan givetvis argumentera för att det demokratiska systemets legitimitet stärks bäst genom att bygga upp förtroendet just för dess förmåga till effektiv leverans av tjänster och service till medborgarna. Ställningtaganden i riktning mot servicedemokrati eller åskådardemokrati är dock långtifrån demokratiskt neutrala eller oproblematiska.

Medborgaren kund hos det offentliga

Här etablerar medborgaren nämligen en kundrelation med det offentliga. Snarare än att lita till formella demokratiska institutioner utövar han eller hon sitt politiska inflytande främst genom att påverka de ekonomiska incitamenten på myndighets- eller förvaltningsnivå. Fokus ligger på individens tillgång till tjänster och rättigheter i enskilda ärenden. Man kommunicerar med tjänstemän och starka politiska ledare, snarare än debatterar med politiska partier. Det är därför berättigat att tala om en ny demokratisk struktur under framväxt, med start inom e-serviceområdet.

Eftersom detta dynamiska område formas i en riktning som avviker från en traditionell svensk demokratisk modell – dess legitimitetsgrund skapas varken genom medborgarna, partierna eller de folkvalda representanterna – borde etjänstutvecklingen ge den representativa demokratins försvarare starka incitament för att återskapa de bortvittrade politiska arenorna och återuppväcka den medborgare som under de senaste 20 åren omformats till individualiserad och nytto-maximerande konsument. Så tycks dock inte vara fallet.

Skepsis mot demokratiska reformer

Det statsvetenskapligt-politiska komplexets egen motvilja mot även små förändringar i demokratins funktionssätt bildar en tredje blind fläck. Denna skepsis mot nya demokratiska former har länge varit ett återkommande inslag i det svenska politiska systemet. Även obetydliga steg i en mera deltagardemokratisk riktning som fler rådgivande folkomröstningar och medborgarinitiativ har upprepade gånger avvisats av riksdag och regering. Det angivna syftet har främst varit att värna det representativa partisystemet.

Folkstyrelsekommittén menade t.ex. 1987 att om folkomröstningar blev ett normalt inslag i vårt styrelseskick skulle partiernas ansvar inför väljarna så småningom urholkas. Kommittén ville istället slå vakt om de politiska partiernas centrala ställning i svensk demokrati. När riksdagens konstitutionsutskott behandlade frågan i början av 1990-talet ansåg man att ett utvidgat bruk av folkomröstningar riskerade att försvaga det parlamentariska styrelseskicket och motverka strävanden att stärka riksdagens ställning.

Deltagardemokrati i byrålådan

I det nya millenniets första offentliga utredningsbetänkande, *En utbållig demokrati*, ansåg demokratiutredningen att den statliga och kommunala IT politiken i första hand borde inriktas på att ”utveckla tekniker och metoder för en deltagardemokrati med IT-stöd”. Sex år senare kan man konstatera att dessa höga ambitioner inte har motsvarats av några konkreta åtaganden från de politiska partierna, varken uttryckt i form av allmänna politiska deklARATIONER eller vid tilldelningen av medel i budgetsammanhang.

Konstaterandet leder vidare till att det politiska systemets bristande reformvilja, kombinerat med vaktslående vid den traditionella representativa partidemokratin, har blivit ett allvarligt hinder för demokratins förnyelse. Att vilja värna om demokratins hävdvunna former kan förstås vara ett helt legitimt intresse. Man bör dock vara medveten om att konsekvenserna av ett sådant ställningstagande kan bli att vissa demokratiska praktiker försvåras eller helt utesluts.

Politiker skyr maktfrågor

Hittills har den här artikeln fokuserat blinda fläckar: områden som undandrar sig det statsvetenskapligt-politiska komplexets uppmärksamhet eller intresse. Men vad är det då som faktiskt görs för att utveckla och förnya demokratin? Regeringens insatser under beteckningen demokratipolitik har i stort sett handlat om riktade satsningar ovanifrån, som informationskampanjer och projektstöd till önskvärda debatter, medan få och ytterst obetydliga reformer som förändrar maktrelationerna mellan förtroendevalda och medborgare gjorts. Justitiedepartementets senaste projekt ”Delaktiga Sverige” är ett tydligt exempel på hur ansvariga politiker skyr maktfrågor, med gott stöd av statsvetarkåren.

Området demokratipolitik kom till under slutet av 90-talet när krissymtom som sjunkande valdeltagande och politikerförakt började bli uppenbara. Men frågan är om statsmakterna ska driva en egen demokratipolitik? Hör inte demokratin till medborgarnas, folkrörelsernas och det civila samhällets sfär? Så har det varit tidigare. Den nya demokratipolitiken innebar, något paradoxalt, ett brott mot den långa tradition som säger att staten ska underlätta

medborgarnas demokratiska deltagande men inte försöka styra informationsflödet eller sätta igång lämpliga politiska debatter. Idag blandar sig statsmakterna allt mer i medborgarnas yttrandefrihet och informationstillgång, medan väldigt lite görs för att öka deras möjligheter till inflytande och delaktighet.

Lägg till detta att det på varje demokratisk innovation just nu verkar gå tio repressiva. I det pågående kriget mot terrorismen har trygghet och säkerhet blivit långt viktigare frågor än öppenhet och delaktighet. Därför är kontroll och övervakning av medborgarna snabbt på väg att etablera sig som justitiedepartementets allra viktigaste politikområde. Om varje försök att reformera den formella demokratins funktionssätt måste kämpa i motvind, inte bara mot maktanspråk och demokratiteoretiska invändningar, utan dessutom mot starka kontrollintressen, är det kanske inte så konstigt om medborgarna vänder demokratin ryggen, eller hellre väljer att organisera sig i autonoma nätverk och rörelser.

Demokratin byggs från roten

Ett folkstyre låter sig inte skapas uppifrån i myndigheter och departement; dess rötter finns, som alltid, hos medborgarna. Demokrati kan bara byggas och restaureras underifrån. Det går inte att kommendera medborgare till att vara engagerade. Om det ska upplevas som rationellt att agera i medborgarrollen måste engagemanget vara meningsfullt. Utmaningen handlar därför i hög grad om att utrusta medborgarna med större demokratiska maktresurser. För att göra en demokrativinst måste dagens partier och förtroendevalda kanske vara beredd att avstå

beslutsamt. Det är dock en ekvation som få politiker hittills varit beredda att ge sig in på. Och så länge den fastlåsningsbestår ska vi inte bli förvånade om också den demokratiska apatin biter sig fast.

Den kompetente medborgaren: Nya krav på politiken

PETER KARLBERG

Demokrati handlar inte bara om styrelseskick i mer formell mening utan mera om den process som leder fram till beslut som tas i valda församlingar. Att delta i val till olika församlingar var fjärde år hör till den formella delen av demokratin. Den process som leder fram till partiernas program inför dessa val och människors utrymme för att påverka mellan valen utgör väsentliga delar av den demokratiska processen. De problem vi idag upplever med demokratiskt underskott framförallt på den internationella arenan och s.k. politikerförakt som odlas här hemma är till stor del en följd av att förutsättningarna för deltagande i de demokratiska processerna ändrats. Det finns många faktorer som påverkat denna utveckling men jag skall här uppehålla mig vid två – medborgarens kompetens och medborgarens identifikation. Det förra som uttryck för en förändring som gör att politiska företrädare inte längre får auktoritet genom kunskapsöverläge, det senare som uttryck för att medborgaren tidigare hade lättare att identifiera sina intressen i ett politiskt program.

Under framväxten av demokratin så som vi känner den i västvärlden (i praktiken den senaste kanske 80 åren) har kunskapen hos medborgarna stadigt växt. Det kan faktiskt sägas vara en viktig beståndsdel i själva demokratiserandet – alltså den process som de flesta länder går igenom när de utvecklar demokratiska institutioner. För arbetarrörelsen var t.ex. frågan om att alla skulle kunna erövra kunskap ett

viktigt både mål och medel. Detta skedde dels genom uppbyggandet av studieverksamhet i människornas egen regi som studiecirklar, dels genom att allas tillgång till formell utbildning alltid varit ett viktigt politiskt krav. De senaste 50 åren har också andelen av befolkningen som har minst 9-årig grundskola eller mer ökat dramatiskt. Före införandet av grundskolan upprätthölls en betydande del av klassamhället, genom att utbildningssystemet konsekvent reproducerade de existerande strukturerna. Fortfarande kvarstår en del av detta – återspeglar främst i rekryteringen till högre utbildning i allmänhet och högstatusutbildningarna i synnerhet. Möjligheterna att via utbildning göra karriär och därmed en klassresa är dock oerhört mycket större idag.

Den allmänt ökade kunskapsnivån som är en följd av att utbildning blivit mer tillgänglig och att numer de flesta går i skolan minst 9 och i de allra flesta fall 12 år har stor betydelse. Detta innebär att flertalet numera anser sig ha betydande möjligheter och dessutom kvalifikationer för att delta mera direkt i utformningen av såväl det egna livet som mer samhällliga företeelser. Till detta bidrar förstås också det faktum att skolan förändrats från en utpräglad pluggskola till en mer forskande, kunskapsbyggande metodik. Det innebär att allt fler fått lära sig söka, kritiskt granska och samla information för att använda den i sin egen bildningsprocess. Tillgängligheten till information har samtidigt ökat dramatiskt och informationsteknologin ger oss alla instrumenten att ta del av denna. Att googla blivit ett verb kan ses som en symbol för flertalets ökade åtkomst till information och i dess förlängning förmåga att själva bygga kunskap.

Aktiva i de politiska partierna kunde tidigare uppnå betydande auktoritet i förhållande till partimedlemmar i gemen just genom den kunskap de erövrade inom ramen för sin politiska aktivitet. Det fördelen (om man ser det utifrån ett maktperspektiv) existerar numera i betydligt mindre utsträckning. Självfallet får politiskt aktiva en erfarenhet och kunskap om det politiska spelet som särskiljer dem från andra men när det gäller sakfrågor – som ändå utgör det som människor bryr sig om – existera inte längre denna skillnad.

Problemet är att varken partier, föreningslivet i övrigt eller andra institutioner utvecklats i takt med medborgarnas ökade kunskaper. Såväl organisation som arbetsformer – de traditionella demokratiska – med hierarkisk representativ uppbyggnad och formalistiska beslutsstrukturer, är skapade för att tillhandahålla en form där diskussioner kan föras under lång tid innan beslut tas. De ger därmed utrymme för ett samtal där människor med olika kunskapsnivå kan mötas på rimliga villkor. När de engagerad redan från början har en mera likvärdig kunskapsnivå blir dessa strukturer ett hinder.

Partierna liksom många andra typer av föreningar förutsätter också liksom tidigare att folk gör långväga karriär dvs. är aktiva inom organisationen under lång tid gör ”värnplikt” i form av uppdrag på lokal nivå för att sedan successivt ges ”större” förtroende, tyngre uppdrag. Den huvudsakliga poängen med detta var ju faktiskt att utbilda folk i sakfrågor, i politisk strategi och taktik och i demokratiska beslutsformer (mötesteknik m.m.). Även detta utgör hinder för de hyfsat kunniga medborgare som förväntar sig att relativt snabbt kunna påverka och för dessa är det förstås

den fråga som engagerar på vilken nivå man då behöver få plats.

För den hyfsat välutbildade utgör förstås detta en omväg för att kunna delta/påverka –och jag menar här med hyfsat välutbildad tillgång till den allmänbildning som 12 års skolgång rimligen gett. Den ökade kunskapsnivån är inte kompatibel med den traditionellt långsamma process som den demokratiska utgör. Den som kan blir otålig.

Mot bakgrund av den höjda kunskapsnivån – vilken ju både var önskad av de som slogs för demokrati och som i stor utsträckning förverkligats – och den utjämning av levnadsförhållandena som faktiskt skett (i ett historiskt perspektiv och oaktat sentida växande inkomstskillnader) uppstår fler problem för det politiska systemet. Partiväsendet bygger på att medborgaren skall välja ett paket vilket förutsätter någon form av identifikation med principerna bakom paketet. Det parlamentariska systemet bygger helt enkelt på detta.

I en värld där motsättningar var rimligt tydliga och där egenintresset sammanföll med gruppens intressen och som kunde identifieras t.ex. i klasstermer var det lätt för partiorganisationer och motsvarande, att presentera en ideologi som stora grupper hade möjlighet att identifiera sig med. När denna ideologi dessutom kan omsättas i relativt tydliga politiska handlingsalternativ – resultatet blev förutsägbart – ökar förutsättningarna för att den ”vanlige” medborgaren skall vara relativt tillfreds med att en mindre grupp formar politiken; den drivna politiken stämmer med förväntningarna.

Historiskt ser vi ju också att de svenska partierna haft en relativt tydlig ideologi och en till denna ideologi knuten väljarbas som kan definieras i klasstermer. Här fanns en tydlig koppling mellan respektive partis retorik och väljargruppens ekonomiska och sociala intressen, men också en tydlig koppling till den mer konkreta politik som respektive parti drev. För att ta ett tydligt exempel: För de egendomslösa framstår förstas ett parti vars ideologi just tar ställning för en ekonomisk utjämning som tilltalande. Om samma parti dessutom driver en politik som faktisk innebär förbättrade ekonomiska villkor för gruppen så uppstår den form av identifikation som partiväsendet bygger på.

Så är emellertid inte längre fallet. I takt med att det allmänna välståndet ökat har klassmedvetandet minskat (betyder inte att jag hävdar att klassklyftorna eliminerats – en annan diskussion). Icke oväsentliga delar av de tidigare egendomslösa äger idag både prylar i stor omfattning men också kanske sin bostad. Trots bestående inkomstskillnader har ändå människors levnadsstandard ökat och utjämnats. Hantverkare kan ha en högre inkomst än eller åtminstone likvärdig levnadsstandard med akademiker. Allt fler tycks tillhöra någon mera obestämd medelklass – en klass som saknar klassmedvetande. Egenintresset kan inte längre entydigt knytas till en förenklad klasstillhörighet utan bestäms av mer individuella förutsättningar.

Utan tydlig klassbas blir den ideologiska basen i partierna också försvagad. Det är därför rimligt att hävda att de tydliga ideologiska skillnaderna har minskat – just för att Det har blivit så mycket svårare att utforma en ideologi som passar en specifik grupp. Därmed minskar också förutsägbarheten i politiken vilket minskar lojaliteten och

politiken/partierna tvingas bli mer opportunistiska, anpassliga till olika gruppers intressen. Till detta bidrar partierna eftersom ”kampen” inte tydligt längre gäller ett bättre samhälle utifrån en ideologisk klassbaserad vision utan snarare handlar om att vinna tillräckligt med sympati från det som kallas mittenväljare – alltså de marginalväljare som avgör valen.

Sammantaget gör detta att demokratins arbetsformer måste utvecklas. Om alternativet inte är att väsentligt förändra den representativa parlamentariska modell vi har måste förutsättningar för deltagande istället förändras. Partiernas såväl interna som externa kommunikation måste öka, uppdrag måste kunna ges mycket mer flexibelt och förtroendeuppdrag måste ses som något man bara har under begränsad tid. Den interna kommunikationen måste ta tillvara många engagemang vilket gör att viktiga frågor (inte cykelställsfrågor) både lokalt och nationellt måste tas upp i många sammanhang och i olika fora så att alla åsikter kommit fram. Den externa kommunikationen måste utformas som en dialog dvs. med en tydlig inbjudan att delta i politikens utformning ”från början” utan att ståndpunkter är låsta och utan att medlemskap krävs för att ens åsikter skall bli hörda. Devisen ”demokrati förutsätter samtal” bör gälla såväl inom som utom organisationerna.

En öppnare politik: Fem förslag

KAJSA KLEIN

I skrivande stund pågår en valrörelse i Sverige. Som vanligt är de dominerande tongångarna verklighetsfrämmande nationalistiska. Som om Sverige inte var ett av världens mest globaliserade länder, som om Sverige inte var medlem i EU och som om makten över vardagen var koncentrerad till Sveriges riksdag.

Vidare kan konstateras att den så kallade europeiska tankepausen ännu inte lett till den breda gränsöverskridande debatt initiativtagarna hoppats på. Det är synd, men kanske inte så konstigt. Partiväsendet är slutet, det gränsöverskridande civila samhället fattigt och översättningarna alltför få. Vad gäller medielandskapet är ägandet i stor utsträckning gränsöverskridande, däremot finns ännu bara embryon till paneuropeiska medier. Var möts då människor? Mycket tyder på att en viktig del av framtidsdiskussionen förflyttats in i kyrkor och moskéer. För att inte tala om de samtal som förs i informella nätverk av olika slag.

I den här artikeln sammanfattar jag i punktform några förslag för en öppnare politik, främst på Europainivå.

1. Experimentera med partiformen

Under ett antal år har det politiska systemet på europeisk nivå förändrats i snabb takt, samtidigt som annat halkat efter betänkligt. Detta gäller inte minst de politiska

partierna. Två trender kan skönjas: å ena sidan etablerade partier som förlorar medlemmar i takt med att de växer ihop med staten, å andra sidan nya högerpopulistiska främlingsfientliga partier. Vitt skilda fenomen men det rör sig hursomhelst inte i något av fallen om några öppna deltagardemokratiska förebilder. Så vad göra? Ett sätt att angripa problemet vore att dra nytta av Internet för att öppna upp för nya lösare former av medlemskap. Här kan vi faktiskt lära av USA där mycket hänt under senare år på Internetorganiseringens område. Inte minst bör vi öppna upp för medlemskap på andra nivåer än de nationella. Vad är det som säger att idédebatten ska vara nationell? Varför ska man inte kunna vara medlem både i ett svenskt parti och i ett annat parti på Europa- eller till och med global nivå? Det är trist att det gränsöverskridande politiska engagemanget ska vara begränsat till enstaka elitföreträdare.

2. Valsedlar med Europapartigrupperna i stället för svenska riksdagspartier

2009 är det dags för nästa va till Europaparlamentet. Risken är att det i likhet med tidigare val kommer att präglas av ointresse, nationell intressepolitik och ett visst mått av förvirring. Som valsystelet nu är uppbyggt är det oklart vad det egentligen är vi röstar på: en person (som måste vara svensk), ett svenskt riksdagsparti (ofta symboliserat av valaffischer på icke-kandidater) eller en partigrupp i Europaparlamentet. I praktiken är det ofta det sistnämnda som avgör politikens utformning – parlamentarikerna röstar i hög grad enligt den europeiska partigruppsspiskan – detta syns dock inte på valsedlarna. Målet bör vara att europeisera valet i syfte att öka tydligheten och motivationen att rösta.

3. Inför gemensam valdag

Eurovisionsschlagerfestivalen är som bekant enormt populär, särskilt i Sverige. Varför har vi ingen gemensam valdag med en alleuropeisk valvaka? Dramatik ska inte underskattas.

4. Politisera och öppna upp valet av kommissionsordförande

Ett förslag i samma riktning som ovanstående är att politisera och öppna upp valet av kommissionsordförande. Längre har partierna märkligt nog avstått från att offentligt ha åsikter i denna viktiga maktfråga. Nationalitet ej politisk inriktning har varit fokus. Hur många är till exempel medvetna om att vi nu har den tredje kristdemokraten på raken på ordförandeposten? Kommissionen utses strax efter parlamentsvalet och parlamentet har möjlighet att med kvalificerad majoritet rösta ned kommissionsordförandekandidaten. Detta har dock hittills aldrig skett. Konfliktlinjerna osynliggörs då politikerna inte tar chansen. Medierna tenderar att endast diskutera enskilda politikernas öde.

5. Satsa på gränsöverskridande public service

Europapartier, gärna kombinerat med ett större lokalt engagemang, kan vara en genväg till en fungerande europeisk offentlighet. Men det krävs mer än så. Visst förekommer redan nu gränsöverskridande debatt men ofta rör det sig om interna, faktiskt ofta rätt akademiska elitdiskussioner. Ett exempel på detta var när ett antal polska, tyska och brittiska intellektuella i samband med den franska konstitutionsomröstningen skrev öppna brev till det franska folket och uppmanade dem att rösta ja.

Vad göra för att bredda debatten? Det enklaste vore nog att satsa rejält på gränsöverskridande public service i flera kanaler – etermedier så väl som webbaserat. 10 procent av de 49 miljarder euro som i dagsläget årligen slösas på jordbrukssubventioner skulle till exempel räcka långt. Särskilda satsningar borde även inom ramen för unionens demokrati-program göras på medier knutna till det civila samhället – i dagsläget är de patetiskt fattiga.

Har politiska partier hemsida och e-mail?

LAILA NIKLASSON

En snabb titt i dagstidningar våren 2006 visar att det finns ett antal aktörer som vill erbjuda telefoner, datorer och abonnemang för kommunikation via e-mail, sms och hemsidor. Inte riktigt än, men snart, kan dator och abonnemang på telekommunikation komma att vara nödvändiga resurser för oss om vi vill ha inflytande över hur vår gemensamma tillvaro organiseras. Alltfler går med sitt ”minne” i ett band runt halsen eller har knutit fast det i väskan. Medborgaren behöver alltså både äga och kunna orientera sig i utbudet av elektronik och abonnemang, men det kan också bli en fråga för organisationer som arbetar med informationspridning och, eller opinionsbildning.

I denna artikel vill jag belysa användning av hemsidor och e-mail såsom tekniska media för att delta i en politisk opinionsbildning. Det gör jag genom att först presentera och diskutera partier och hur de informerar om sin användning av Internet som medium för hemsidor och e-mail. Därefter beskriver jag strategi, tillgänglighet och användning av hemsidor och e-mail på samhälls-, organisations- och medborgarnivå. Slutligen summerar jag och diskuterar jag vilka för – och nackdelar som skulle kunna finnas med att partierna har, inte har hemsidor och e-mail som tekniska media.

Politiska partier och information om hemsidor

På riksnivå förbereder sig den statliga Valmyndigheten (www.val.se, 20060416) på att nästan 7 miljoner personer skall rösta i vid riksdagsval och drygt 7 miljoner personer skall rösta vid kommunala val. Valmyndigheten har utformat en kalender inför och efter valdagen, den 17 september 2006. Ett datum i denna kalender kan vara av särskilt intresse, den 28 februari 2006. Då skall nämligen ansökan om registrering av partibeteckning har kommit till Valmyndigheten om partiet vill att registrering ska gälla valet 2006. Hur förhåller sig de partierna till att använda sig av Internet för att informera om sin politik och skapa möjlighet till kontakt? Har de informerat Valmyndigheten om e-mailadress respektive adress till hemsida?

I april 2006 hade Valmyndigheten fått in 48 stycken ansökningar om att registrera ett nytt parti. Totalt fanns 229 partier registrerade. Av dessa hade 39 partier registrerat sig för val till riksdag, vilket innebär att de också är registrerade för val till landstings- och kommunfullmäktige. Därmed fanns 190 lokala partier. Av dessa lokala partier hade 44 stycken registrerat sig för landstingsval och 146 för kommunala val.

Finns det några tendenser att se huruvida partierna informerat Valmyndigheten om adress till e-mail och hemsida (www.val.se, 20060416)? Av de 39 partier som registrerat sig för val till riksdag hade 22 (56 procent) hänvisning till e-mail och 23 (58 procent) hänvisning till hemsida. I denna grupp återfinns de partier som just nu har riksdagsmandat. Av de 44 partier som registrerat sig för landstingsval hade 17 (38 procent) hänvisning till e-mail och 9 (20 procent) hänvisning till hemsida. Av de 146 som var registrerade för

kommunala val hade 51 (34 procent) hänvisning till e-mail och 39 (26 procent) hänvisning till hemsida.

Resultatet av denna ministudie visar att de partier som deltar i riksdagsval i högre grad har informerat om hänvisning till e-mail och hemsida. Eftersom resultaten grundar sig på uppgifter som lämnats till Valmyndigheten kanske uppgiftslämnaren inte bemödat sig om att lämna all information, det kan därför finnas både e-mailadresser och hemsidor som inte redovisats. Skillnaden förefaller dock så stor att det borde stämma till eftertanke. Det kan finnas en form av ”digital divide” mellan organisationsnivåerna rike, region och lokal. De redan etablerade partierna eller de som tänker sig satsa på riksnivå har resurser och intresse för elektroniska media, medan de lokala antingen inte har resurser eller tänker sig att elektroniska media kan vara en support i valarbetet.

Strategi, tillgång och användning av informationsteknik

På organisationsnivå kan partiernas sätt att använda, eller inte använda hemsida jämföras med den förväntan på tillgänglighet som finns inom statlig och kommunal förvaltning. Det förvaltningspolitiska reformprogram som genomförts sedan mitten av 1990-talet på statlig nivå (prop 1997/98:136) har medfört att de statliga myndigheterna har omformat sitt utbud av service så att tjänsterna till viss del är tillgängliga via hemsidor och de anger också e-mail-adresser till kontaktpersoner. Uppdraget från medborgarna skall stå i centrum (SOU 1997:57). Sedan mitten av 1990-talet har en uppbyggnad skett av infrastruktur för IT via satsningar på strategi såsom IT-politik på riksnivå, en IT-

kommission och fortsatte under 2000-talet exempelvis med en IT-politisk strategigrupp, Forum för IT och Arbetsgruppen för IT och demokrati. År 2001 hade regeringen som mål för IT-politik att informationssamhället skall vara för alla, år 2005 har regeringen som mål att IT-politiken ska vara ett hållbart informationssamhälle för alla. De målgrupper som fokuseras tilltalas som människor och företag; organisationer nämns inte. Satsningar skall göras för att motverka växande digitala klyftor i demokratisatsning, men skrivningen förefaller ha enskilda personer, medborgare som målgrupp, inte organisationer (prop. 2004/2005:175).

Det finns också en förväntan att medborgarnas förvaltningskontakter skall kunna ”integreras på lokal nivå” (prop. 1997/98:136, s. 81). Denna form av tillgänglighet har inte fullt ut fått samma genomslag inom landsting och kommun, men de flesta kommuner arbetar med förändring av hemsidor och e-mailmöjligheter.

Huruvida organisationer erbjuder denna tillgänglighet finns få studier av. Inte sällan omfattar studierna tillgängligheten till statlig verksamhet, i viss mån företag och hur företag och medborgare använder sig av tillgängligheten. Spelar det någon roll om de politiska partierna har någon information via till exempel Internet? Medborgare kanske inte har varken dator eller teleabonnemang. I en studie med data från 2000 visade det sig dock att bland personer i åldrarna 16-64 år i Sverige hade 4 miljoner, eller cirka 75 procent tillgång till en dator i hemmet. Det finns fler som har dator i hemmet, men 90 000 har inte tillgång till den dator som finns. Ungefär 30 procent av alla i åldrarna 16-64 använde dator i hemmet dagligen eller en gång i veckan. Drygt 3,4 miljoner eller 65 procent av alla i åldrarna 15-64 år hade

tillgång till Internet i hemmet. Knappt 3,6 miljoner eller knappt 70 procent av alla i åldern 16-64 använde Internet. Det vanligast användningsområdet var att använda e-post eller söka information. Att söka information definieras som att exempelvis läsa dokument, tidningar och läsa varukataloger. Mer än hälften av dem skulle kunna tänka sig att rösta via Internet (SCB, 2001).

Fem år senare, juni 2005, fanns nästan 6 miljoner fasta telefonabonnemang i Sverige. Vid samma tid fanns över hundra tusen abonnemang för IP-baserad telefoni; telefoni via bredband (Öst, 2005). Ungefär 40 procent av den svenska befolkningen i åldrarna 16-74 år hade år 2005 använt Internet för att köpa varor eller tjänster. De två vanligaste användningsområdena för Internet var att söka information om varor eller tjänster och att skicka och ta emot e-mail (SCB, 2006a och b). Annan statistik anger att andelen personer som använder Internet är 82 procent (ITPS, refereras i prop. 2004/2005:175). Även i ett europeiskt perspektiv förefaller medborgare i högre grad agera som konsument, det vill säga köpa varor via Internet (EU, 2006). Det vill säga, hemsidor och e-mail-adresser förefaller vara det mest intressanta för medborgarna, fast i detta fall behöver de också tilltalas som konsument.

Vem bryr sig om information finns om hemsida och e-mail?

Även om medborgare har tillgång till dator och teleabonnemang kan de ju välja att använda teknik och media för att skaffa sig information om annat än politiska frågor (om det allmännas bästa), vilket ju också statistiken

visar att medborgarna gör. Medborgaren träder snarast fram som konsument. Även studier visar att det finns en tendens att teknik och media inte används för medborgerliga handlingar, såsom att agera för ett kollektiv, för det allmännas bästa (Olsson, 2002). Konsumentrollen träder fram och den ekonomiska människan lyfts fram.

Men tiden går fort och några år in på 2000-talet har alltfler tidningar och inte minst olika TV-kanaler använt sig av möjligheten att låta brukare rösta. Röstningen genomförs via hemsida eller genom att brukarna telefonerar. Även kommuner har börjat använda hemsidan för interaktiv dialog mellan förtroendevalda och väljare. Den nivå där interaktiviteten har ökat mest är dock riksnivå där förtroendevalda lätt nås via e-mail.

Vad blir då slutsatsen? Först och främst förefaller inte alla politiska partier finna det angeläget att ha, eller informera, om hemsida och e-mailadress. För det andra förefaller det finnas en digital divide mellan riks och lokal nivå mellan politiska partier. En tredje slutsats är att personer förefaller använda dator och Internet till annat än medborgerliga handlingar. Att datorer och Internet används till annat än medborgerliga handlingar kanske inte är så svårt att förstå om politiska partier, särskild lokala, inte kommunicerar via hemsida och e-mail. Det hade förstås inte spelat någon roll om det funnits en allmän uppfattning att kommunikation mellan förtroendevalda, tjänstemän och medborgare varit enkel och kontinuerlig. Nu anar jag att det inte riktigt förhåller sig så och då blir ovanstående frågor intressanta att fortsätta att diskutera.

Referenser

Olsson, Tobias, *Mycket väsen om ingenting. Hur datorn och Internet undgår att formas till medborgarens tekniker*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Media and Communication, Uppsala: Uppsala universitet, 2002

SCB, *IT i hem och företag*. En statistisk beskrivning, Örebro: Statistiska centralbyrån, 2001

SCB, *Andel personer i åldern 16-74 år som under första kvartalet 2005 för privat bruk köpt varor eller tjänster över Internet efter kön och land*, procent, 2006a, www.scb.se, 20060422

SCB, *Andel personer i åldern 16-74 år som använt Internet till olika ändamål efter kön*, procent, 2006b, www.scb.se, 20060422

Öst, Fredrik *Svensk telemarknad första halvåret 2005*, Stockholm: Post och Telestyrelsen, 2005, www.pts.se, 20060422

Offentligt tryck

EU, *Use of the Internet among individuals and enterprises*, EUROSTAT, Statistics in focus, 12/2006, 2006

Prop. 2004/2005:175, *Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhälle*, 2005

Prop. 1995/96: 125 *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*

Prop. 1997/98:136, *Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst*

Prop. SOU 1997:57, *I medborgarnas tjänst*

Vill medborgarna delta?

TOMAS OHLIN

De flesta av oss är överens om att den demokratiska passiviteten har brett ut sig för långt. Antalet medlemmar i de politiska partierna är på väg neråt sedan många år. Missnöjet med valda politiker är omfattande. Avståndet till medborgarna är för stort, man talar olika språk, och har inget förtroende för de valda.

Det politiska intresset som sådant är däremot i sig inte på nedgång. Ideologierna letar bara efter nya former. Många nya organisationer uppstår, diskussionsgrupper skapas, chattar och bloggar engagerar. Det är de tillgängliga organiserade formerna och konventionerna som inte passar dagens medborgare. Hur många över trettio kör Lunarstorm? Och hur många under sextio besöker SeniorNet?

Vidgat inflytande för medborgaren behövs. Det är önskvärt att länken mellan medborgaren och den folkvalda representanten blir tydligare och mer aktiv. Det räcker inte med att den folkvalda besöker ”sina väljare” då och då. Ett sätt är att utvidga principen om folkinitiativ med en uppföljningsmekanism. Det är värdefullt att medborgaren har möjlighet att föreslå vad den folkvalda representanten ska ta upp för frågor. Men det är minst lika viktigt att medborgaren kan följa upp, få klart för sig om den folkvalda har gjort det som önskades, och om det ledde till resultat.

Medborgaren föreslår att en ny park ska byggas i närheten av dagis. Hon framför det till sin valda kommunalpolitiker, och ber henne ta upp saken vid nästa beslutstillfälle i kommunen. Eftersom det är enkelt att registrera vad de olika kommunalpolitikerna föreslår, så är det lätt att kontrollera om parkfrågan verkligen har tagits upp av kommunalpolitikern. Det kan enkelt byggas upp en kommunal databas, som är offentlig, och där det anges vilka frågor de enskilda kommunalpolitikerna tagit upp. Den politiker som missköter sig, dvs. inte tar upp det som medborgarna önskar, hon blir kort och gott inte omvald vid nästa val. På så vis har medborgarna ökat sitt inflytande över den representativa beslutsprocessen.

En fundamental egenskap för en fungerande demokrati är att den representerar folket, medborgarna. Ett högt deltagande i den demokratiska processen är en nödvändighet. I de allmänna valen är deltagandet en fråga som analyseras noga, och av många.

Lika stor uppmärksamhet ägnas inte åt deltagande mellan valen. Sådant deltagande mellan valen är en huvudfråga för många av analyserna i denna skrift. En vattendelare skiljer två synsätt, att som dagens politiska ledning å ena sidan vara ganska nöjd med dagens representativa valdeltagande vart tredje eller fjärde år, och å den andra att bekymra sig om varför medborgarna inte deltar mer löpande, varför medborgarna är partipolitiska i så låg grad, varför de helt enkelt knappt deltar praktiskt.

Svensk politisk debatt tenderar att fokusera på det förra synsättet. Visst genomförs analyser av folkrörelsernas, idrottens, kulturens m.fl. möjlighet att engagera allt större

grupper. Men alldeles för lite görs i praktiken från centralt och politiskt ansvarigt håll åt det önskvärda i ett vidgat vardagligt deltagande.

Idrotten är den med marginal mest aktiviserande sysselsättningen utanför familjen och jobbet. Det är till stor glädje, särskilt för alla som engagerar sig i den. Men dessutom borde politiskt deltagande vara attraktivt för medborgarna i mycket högre utsträckning än det är idag.

Så är det nu inte. Mellan valen är medborgarna passiva. Det är inte en önskvärd situation. Vad kan vi göra åt det?

Det är önskvärt att många samhällsmedborgare är långt politiskt aktivare än idag. Kan vi locka dessa medborgare att delta? Är det god samhällsmoral att locka till sådan aktivitet?

Vad vi behöver är medborgare som deltar i former som är närmare besluten än idag. Samråd och gemensamheter i grupper som besluten lyssnar på. Hur ska vi nå dit? Vi kan bilda grupper som kopplas till beslutsformerna. Det går att placera medborgare i samråd just före besluten. Men hur ska personer engageras till att delta? Dagens politiska möten lockar knappt så det betalar kaffet och kakorna, ödsligt få deltar.

Det är rimligt att anta att medborgare som deltar nära ett beslut är mindre missnöjda med beslutet (även om det går dem emot), att de har mindre anledning att klaga därför att de känner sig berörda. Den här konstutställningen har jag varit med om att besluta om, den här typen av skolmatsedel

beslöt vi om i förra höstens samråd, den här parkeringsavgiften kan jag förstå. Jag har varit med.

Sådan belåtenhet är ett samhällligt värde. Motsatsen är att människor känner sig utanför, protesterar och gnisslar, just i anknytning till att de inte fått möjlighet att vara med. Den motsatsen kostar pengar, när vi tvingas ta hänsyn till protesterna, omorganisera, laga och börja om.

Samhällelig tillfredsställelse har ett värde – den demokratiska närvaron är en tillgång. I den meningen är demokrati lönsamt för samhället.

Man kan analysera de praktiska möjligheterna att delta. Hur mycket tid har en normalt arbetande familjemoder eller familjefader ”över” när jobbet och familjen fått sitt? Hur mycket har en ungdom, hur mycket har en äldre person? Inte mycket, och kostnadsramarna för sidoaktiviteter utanför familjen kan dessutom avskräcka. Transporter till politiska möten och diskussioner är inte gratis.

Antag att vi söker efter en ”valuta” med vilken kommunen kan inbjuda medborgarna att delta mer aktivt i det organiserade politiska samtalet. Om du, bästa medborgare, förbinder dig att delta i detta beslutsfattande minst två gånger i månaden detta år, så ska jag samhällsföreträdare erbjuda vissa förmåner till dig.

Förmåner, muta?

I det privata livet är deltagande ofta en resurs. Svarar du på denna enkät, så ska jag ersätta dig med vissa förmåner. Du ska få en liten gåva. Man brukar värdera kompletta enkät-

svar till belopp som motsvarar ett antal hundralappar per tillfälle.

Politiska möten lockar sedan hävd med ”kaffe med dopp”. Kom och delta i vår politiska diskussion – vi serverar kaffe! Märkligt nog så ökar deltagandet vid politiska möten när man får något serverat.

Om vi vill undvika sådana lockelser som mer eller mindre baserar sig på ekonomiska förhållanden, så kan vi välja samhällstjänster. Det är möjligt att teckna ett kontrakt mellan en medborgare och en kommun, där båda får fördelar, och som leder till ökat politiskt deltagande.

Stat och kommun har tillgång till en valuta att fundera över i detta sammanhang. Utan att moralisera över hur vi kommit hit, så kan vi konstatera att många uppgifter om oss medborgare finns lagrade i centrala register. Alltför många, säger några. Alltför få, säger andra.

Kommunen har många uppgifter om dig redan, din ålder, din bostad, din grundutbildning, din militärtjänst, ditt civilstånd, din familj, din inkomst, din förmögenhet, ditt lantställe, din bil, listan kan göras lång.

Kommunen vet också att det finns ett antal medborgarförmåner som politiskt beslutats alldeles nyligen. Ett skatteavdrag för personer i just din inkomst- och ålderskategori, en parkeringsförmån för boende i ditt distrikt, en avgiftsrabatt för dagis just nu, ett vidareutbildningspaket som just lanserats, en arbetsförmedlingstjänst just för personer med din utbildning ...

Listan kan göras lång.

Dessa politiska beslut har naturligtvis tagits i avsikten att medborgarna ska komma i åtnjutande av dem. Man vet att det finns ett antal arbetslösa med just din utbildning, som bor i din kommun, som bör vara intresserade av det åtgärds paket som just lanserats.

Det finns helt enkelt en rad ”rättigheter” som du antagligen inte i detalj känner till. Sådana som du är berättigad till. Kommunen känner förvisso till dem. Även om den ofta kanske inte tänker på att just den här förmånsblandningen berör just dig just nu.

Kommunen kan genom en enkel samkörning komma med förslag just till dig.

Kalkylen kan tyckas enkel. Du som medborgare påtar dig att ställa upp, att delta i det politiska samarbetet, att gå på ett antal möten, att delta i ett antal beslut – och därmed bli ”lönsam” för samhället. I gengäld åtar sig kommunen att en gång i kvartalet selektivt påminna dig om vilka förmåner du som medborgare har just nu. Alltså selektivt, riktat åt var medborgare som ställer upp. Förmåner som antagligen varierar högst väsentligt mellan olika medborgare.

Information av denna typ sprids ju kontinuerligt, sägs det då. Visst, men den förmedlas inte selektivt och individuellt. För min del är jag inte alls lika intresserad av parkeringsförmåner i Enskede, om jag bor i Bromma. Att den kommunala musikskolan ska stödja en ny gitarrgrupp för ungdomar just i min del av Tensta, det är emellertid

värdefull information för mig. Det är jag villig att ”betala” något för, genom att delta politiskt.

Är detta selektiva spridande av information om personliga möjligheter ett hot mot integriteten? Kommunen skulle då sammanställa många enskilda uppgifter om dig för att få fram dina selektiva förmåner. Kanske, men inte säkert. Uppgifterna finns redan, många av dem redan sammanställda. Men självfallet ska varje medborgare tillfrågas, inget ska ske mot hennes vilja. Och ett ”integritetsfilter” kan motiveras, för att sälla bort det alltför starka maktutövandet.

Ett avtal mellan medborgare och samhälle, helt enkelt. Du deltar, till förmån för demokratin och det politiska systemet, och du mottar i gengäld selektiv information om förmåner som du är berättigad till.

En win-win situation.

Visst kan det kosta en del för kommunen att se till att alla de förmåner som beslutats verkligen kommer i bruk. Men det var ju därför de beslutades. Politikerna måste kunna acceptera detta.

Och medborgarna bör kunna avsätta någon tid mer än idag, åt att delta. Man får ju något för detta. Och dessutom är det i sig tillfredsställande för de allra flesta att delta.

Resultatet av denna ”match” blir ett skarpare samhälle, ett samhälle där medborgerlig information används selektivare än eljest. Detta kan av en del upplevas som oroande. Någon kan säga att Storebror kommer närmare dig. Men du vet om

det, har möjlighet avstå, och nöja dig med Lillebror. Det är ditt val.

Referens

Tomas Ohlin, Bilaga till Demokratiutredningen, *IT i demokratins tjänst*.

När medborgarna tystnar

ANDERS R OLSSON

Samhällsutvecklingen driver inte iväg, som vore samhället befolkat av rent passiva eller viljelösa individer, för att slutligen ”hamna” någonstans. Den drivs framåt av grupper eller samhällsskikt som försöker uppnå konkreta, men sinsemellan olika och växlande mål. Man behöver inte ha ett vänsterperspektiv på samhället för att dra slutsatsen att människor i de breda folklagren måste veta vad de vill och i någorlunda enighet kämpa för det om de ska kunna påverka skeendet. I skeden när den stora majoriteten medborgare lutar sig tillbaka för att passivt vänta på ”utvecklingen” ser olika elitgrupper snart till att just de gynnas särskilt.

Av många opinionsmätningar att döma fjärrmar sig Sverige sakta men till synes säkert allt längre från den demokratiska ordning som beskrivs i grundlag och i statsvetenskapens läroböcker. Hur stor kan diskrepansen bli innan mer grundläggande konstitutionella reformer framstår som nödvändiga för att rädda trovärdigheten i ett system som kallar sig demokratiskt?

Att människors tilltro till politiker och politiska partier sedan många år fortlöpande har försvagats är väl belagt. Enligt en rapport 2005 från SNS demokratiråd har antalet medlemmar i politiska partier nästan halverats mellan 1991 och 2004. Inom ramen för det s.k. valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet har man under många år ställt frågor om förtroendet för politiker och politiska partier. Ställda inför påståendet ”*Partierna är bara intresserade*

av folks röster, men inte av deras åsikter” instämde 37 procent av de tillfrågade 1968 men 75 procent 1998. Påståendet ”De som sitter i riksdagen och beslutar tar inte mycket hänsyn till vad vanligt folk tycker och tänker” fick stöd av 45 procent 1968 men av 75 procent 1998. (Strömbäck 2001, sid. 90.) SIFO ställde i en mätning 1999 frågan ”Hur stort förtroende har du för politiker?” och fick svar enligt följande:

Inget alls 22 procent
Mycket litet 34 procent
Ganska litet 32 procent
Ganska stort 8 procent
Mycket stort 0 procent
Ej svar 4 procent
(Siffrorna redovisade i Svenska Dagbladet
1999-07-29.)

Det sjunkande förtroendet för politiken återfinns inte bara i Sverige utan i flertalet jämförbara länder. (En internationell översikt finns i Pharr/Putnam 2000.)

Samtidigt bör man notera att medborgarna svarar mer positivt på frågor som allmänt handlar om demokratin. I de s.k. SOM-undersökningar som också genomförs vid Göteborgs universitet frågas i vilken utsträckning människor är nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige. 1998 svarade 64 procent av de tillfrågade att de var ”mycket nöjda” eller ”ganska nöjda”. 2002 hade siffran stigit till 74 procent.

Det finns alltså utrymme för diskussion om hur starkt missnöjet egentligen är med den rådande demokratiska ordningen, men vad gäller medborgerligt deltagande talar siffrorna sitt tydliga språk. Den demokrati som tre av fyra svenskar var nöjda med 2002 är något som engagerar dem allt mindre. Sedan flera decennier har de politiska partierna, liksom praktiskt taget alla folkrörelser med uttalade sociala eller samhälleliga ambitioner, kraftigt tappat i medlemstal. Deltagandet i riksdagsvalen har sjunkit successivt från 1976, när det var 91,8 procent, till 2002 när det var 80,1 procent. Då bör man särskilt lägga märke till att det är de yngsta väljarna som främst orsakar nedgången. Bland förstagsängväljarna röstade 70 procent 2002, en minskning med 4 procent jämfört med 1998 och med 11 procent jämfört med 1994. (Se www.scb.se)

I val till EU-parlamentet var deltagandet lågt redan första gången (1995) och har sjunkit till anmärkningsvärda 37,8 procent 2004. Missnöjet med vår tids demokrati tar sig också andra uttryck. ”Ikväll visar SVT ett program som står på politikernas sida mot folket” skrev Dagens Nyheters ledarskribent Barbro Hedvall 2004-12-15. Programmet hade titeln ”Jävla politiker” och ”... är en partsinlaga inte så mycket för politikerna som för den typ av demokrati som är vår, den representativa. Där skildras två relativt nya företeelser: starka lokala opinioner som inte vill acceptera förändringar som de undantagslöst ser som försämringar i just sina välfärdstjänster – skolan eller sjukhuset som ska läggas ned är tyfallet.

Det andra är den förgrovnings av den politiska kampanjen som övergår i rena hot mot och trakasserier av utpekade politiker.

Här har något hänt i förhållandet mellan vanliga människor och offentliga personer. Hälsosam respektlöshet har övergått i förakt och avsky.

Det är som om Sverige håller på att tappa flera grader av civilisation. Det är oroande och svårförklarligt. Varifrån kommer detta behov av att ösa ur sig ilska mot medmänniskor, varifrån denna brist på inlevelse och hänsyn? Och hur kan så många människor i ett land som erfarit ett drygt sekel av framgångsrik och fredlig demokrati börja uppträda som en populistisk mobb?”

Om ”demokratins kris” skrivs sedan länge offentliga utredningar, forskningsrapporter, debattböcker och tidningsartiklar i en strid ström. Frågan har stått i centrum för svenska statsvetare och politiker i ett par decennier. Även om man är överens om att vissa grundläggande krav ska utmärka ett samhällsskick som kallas demokratiskt (allmänna, fria val, allas likhet inför lagen, medborgerliga rättigheter som yttrandefrihet, mötesfrihet, organisationsfrihet m.m.) är det långtifrån självklart hur ett väl fungerande demokratiskt system egentligen ska fungera. Här finns vid närmare påseende många olika uppfattningar, och inte minst därför många olika beskrivningar av dagens problem och förslag till lösningar på dem.

Ett vanligt sätt att skaffa överblick över de olika uppfattningarna om demokratin är att placera dem på en skala där ytterligheterna kallas ”stark” och ”svag” demokrati. Med stark demokrati eller ”deltagardemokrati” menas ett samhälle där medborgarna i hög grad engagerar sig i politiken

och har möjlighet att påverka den - där de informerar sig, diskuterar och fortlöpande ger sina uppfattningar till känna på olika sätt. I Sverige har sådan påverkan av tradition skett via folkrörelser. Dessa rörelser har haft formen av dels politiska partier, dels andra breda organisationer som fackförbund, nykterhetsrörelse och bildningsförbund.

Med svag demokrati menas att medborgarna egentligen bara engagerar sig i politiken när det stundar val, och att de ser som sin huvudsakliga uppgift att på valdagen bestämma vilken del av det politiska etablissemanget (högern? mitten? vänstern?), som ska styra de närmaste åren. Mellan valen är huvudintresset för flertalet medborgare att få vara ifred för staten. Man associerar den ofta med en beskattande, kontrollerande och ofta korrupt överhet.

Att ”stark” demokrati är idealet i Sverige är dock uppenbart. Diskuterar man kunskapsförsörjning är det politiskt aktiva och engagerade medborgare det handlar om. Den stora demokratiutredning som leddes av förre utbildningsministern (s) Bengt Göransson skrev i sitt slutbetänkande år 2000: *Utveckla deltagandet!*

Den svenska folkstyrelsen måste fortsatt sträva efter ett högt valdeltagande i alla förekommande val, även i Europavalet. Den svenska välfärdsstaten bygger på ett starkt folkligt stöd som ytterst manifesteras i ett högt valdeltagande. Om valdeltagandet fortsätter sjunka, finns risk för att legitimiteten i det offentliga beslutsfattandet sjunker och att välfärdsstatens förankring äventyras.

Vi vill samtidigt hejda en elitdemokratisk utveckling där politikerstyret fått ersätta medborgarstyrelsen och där den demokratiska aktiviteten koncentrerats till valdagen. Alla medborgare bör ges möjligheter att delta i breda diskussioner också före beslut och mellan valen. Vår mening är att den politiska jämlikheten inte kan uppnås utan att alla medborgare har tillgång till sådana platser och jämlika förutsättningar att ta tillvara dessa möjligheter.” (SOU 2000:1, sid. 243.)

Samtliga sju riksdagspartier var företrädare i utredningen och kring ovanstående formuleringar kunde de alla enas. ”Stark” demokrati är den svenska modellen.

Demokratiutredningen publicerade inte mindre än 46 skrifter med SOU-beteckning. Jag var själv författare till en av dem (SOU 1999:12) om ”elektronisk demokrati”. Tack vare ett forskningsanslag kunde jag ägna större delen av 1998 åt att studera ett område som i många andra länder hade börjat diskuteras med stigande intresse.

– På vilka av våra alltmer oroade frågor om demokratins framtid kan informationsteknologi (IT) vara svaret?

Min slutsats blev att IT-stöd för demokratiska processer kan möjliggöra ett bredare och aktivare medborgerligt deltagande *under förutsättning* att incitamenten för medverkan i processerna blir starkare. I stort sett alla led i dessa processer – kunskapsinhämtande, diskuterande och beslutande – kan underlättas och effektiviseras med ny teknik, men IT är bara ett redskap. Avgörande är alltid i vilket sammanhang redskapet brukas. Teknisk utveckling i sig leder inte till förändringar i människors sätt att tänka om

makten. Om medborgarna vid början av 1990-talet inte fann det meningsfullt att kommunicera med sina politiker via telefon eller pappersbrev kommer de inte att göra det med e-post idag – såvida inte demokratins arbetsformer också utvecklas dithän att de politiska beslutsfattarna framstår som mer påverkbara.

Jag, och många med mig, tolkar avhoppet från folkrörelserna och det sjunkande valdeltagandet som att alltför många medborgare gör bedömningen att egna ansträngningar i demokratiska processer inte tjänar något till – att de viktiga besluten ändå fattas av människor långt borta, i miljöer där medborgarnas åsikter inte efterfrågas eller i vart fall inte respekteras.

Demokrati kan organiseras och fungera på olika sätt, men måste i vart fall alltid handla om att fördela beslutsmyndighet. Det är svårt att hitta någon bättre förklaring till att medborgarna drar sig ur dagens demokratiorganisation än missnöje med hur den fungerar – att den i praktiken inte ger dem det inflytande på besluten som de enligt teorin ska ha. Vad gör en fotbollsspelare som under pågående match blir övertygad om att andra spelare inte gör sitt bästa, att utgången är uppgjord? Han stannar upp. Han slutar spela. Det betyder inte att han tröttnat på fotboll, bara att han tröttnat på just denna match.

Att mer exakt bestämma hur starkt eller hur välgrundat medborgarnas missnöje med den nuvarande ordningen är låter sig naturligtvis inte göra. Det måste räcka med konstaterandet att missnöjet finns där, att det har en hel del fog för sig – och att det växer.

Ska man döma av de offentliga utredningar om demokratin som tillsätts och den debatt som mer väletablerade statsvetare för i tidningarna är någon förnyelse av de demokratiska processerna inte att tänka på. Är man svensk professor i statsvetenskap diskuterar man gärna om vi ska välja till kommunfullmäktige och riksdag på samma dag, om riksdagsmandaten ska vara på tre år eller fyra, om personval är bra eller dåligt eller olika aspekter på maktfördelning mellan landets beslutande, verkställande och dömande organ. Däremot råder en stark skepsis bland ledande politiker och statsvetare mot reformer, de må vara aldrig så små, i direktdemokratisk riktning – dvs. reformer som stärker medborgarnas möjligheter att direkt påverka politiska beslut.

I ett par omgångar har offentliga utredningar tillsatts för att undersöka om reglerna för folkomröstningar ska ändras. 1996 års Folkomröstningsutredning föreslog inga betydande förändringar och har heller inte lett vidare till några reformer. Av direktiven till 2004 års Författningskommitté framgår att frågan om folkomröstningar åter ska upp på bordet, men att grundmodellen inte får ifrågasättas:

Den representativa demokratins legitimitet och förankring måste upprätthållas och försvaras. (...) Den representativa demokratin är och förblir fundamentet i den svenska folkstyrelsen. Den ger alla medborgare möjlighet att påverka politikens utformning. Den ger förutsättningar att forma en långsiktig, sammanhängande politik där besluten kan utformas utifrån en helhetssyn. Den representativa demokratin ger möjlighet att utkräva ansvar. Den är praktisk och effektiv. (Dir 2004:96)

Intresset för den representativa demokratins fördelar är lika påtagligt som ointresset för dess nackdelar. Demokratin

bröt fram i västvärlden under en epok då den av praktiska skäl måste vara representativ, åtminstone på den nationella nivån. (På lokal nivå har stormöten med direktdemokrati på flera håll i världen varit en etablerad beslutsform.) Vid början av 2000-talet är svenska folket mer välutbildat än någonsin och har samtidigt mindre respekt för överheter än någonsin, samtidigt som kommunikationsteknologierna har utvecklats dithän att flera av de praktiska argumenten för representativ demokrati har förlorat sin relevans. Obegränsade mängder information kan nu sekundsnabbt överföras till medborgarna i hemmen, medborgarna behöver inte samlas fysiskt vid bestämda tider för möten utan kan lära/diskutera vid tider som passar dem, på platser som passar dem, osv.

Själv tror jag inte att det finns någon annan väg att på längre sikt återge medborgarna tron på folkviljans genomslag än att skapa nya (och förstärka gamla) inslag av direktdemokrati. Det skulle inte innebära att riksdagen avskaffades och att alla beslut fattades av medborgarna genom voteringar i hemmet. Det skulle snarare betyda att de viktigaste strategiska besluten på nationell nivå (eller möjligen EU-nivå) fattades genom folkomröstningar. Om det skulle innebära en, två eller t.o.m. tre omröstningar per år låter jag vara osagt.

När förslag av den typen lanseras avfärdas de vanligen omgående av alla ledande svenska företrädare inom politik och statsvetenskap. Argumenten mot folkomröstningar är många och av varierande tyngd, och här är inte platsen att gå igenom dem alla. Problemet med den hittillsvarande debatten om folkomröstningar som svar på ”demokratins kris” är att en sådan reform alltid diskuteras isolerad, aldrig

som del i en mer grundlig rekonstruktion av de demokratiska processerna. Också jag tror att en satsning på tätare folkomröstningar *utan att förändra medborgarnas praktiska förutsättningar att inhämta kvalificerad kunskap och att delta i diskussioner* vore en oframkomlig väg – kanske t.o.m. en farlig väg. Med en offentlighet som dagens, helt dominerad av kommersiellt bestämd journalistik, kommer folket att förbli otillräckligt informerat i de flesta avseenden och direkt felinformerat i vissa. Att överföra direkt beslutsmakt till människor som saknar tillräcklig kunskap kan aldrig vara en bra lösning. En förnyelse av de demokratiska processerna förutsätter alltså förnyelse av kunskapsspridningens processer.

Att de demokratiska formerna behöver utvecklas och anpassas till nya samhällsliga och tekniska realiteter borde egentligen inte vara någon kontroversiell ståndpunkt. Ingvar Carlsson, f.d. statsminister, har uttryckt det så här:

”Ingen skulle drömma om att sätta kläder gjorda för en treåring på en trettonåring och undra varför de inte passar, när de var lagom för tio år sedan. En levande demokrati, som växer, måste också få nya former, som passar.” (ur Björn Elmlunds bok ”Dom där uppe - dom där nere”, 1997)

Som påpekats ovan vore det meningslöst att här resonera om hur ideala förutsättningar skapas för mer direktdemokratiska beslutsformer i framtiden. Varken jag eller någon annan vet det. Den avgörande frågan är om man tilltror medborgarna den nödvändiga kompetensen för att fortlöpande fatta förnuftiga beslut om sitt eget samhälle. Att arbetare och lägre tjänstemän typiskt sett saknade sådan kompetens var ännu en bit in på 1900-talet de konservativas främsta argument mot allmän rösträtt.

Under arbetet med Elektronisk demokrati studerade jag ett antal experiment som gick ut på att placera vanliga medborgare i en situation där de får studera och diskutera en viktig samhällsfråga och därefter ta ställning, i ett röstningsförfarande, till vad som ska göras. Alla sådana experiment utom ett bedrevs, av kostnadsskäl, i mycket liten skala och man kan inte dra några långtgående slutsatser av resultaten. Det var visserligen uppmuntrande att konstatera att de medborgare som deltog i t.ex. Citizen's Juries i USA och Planungszellen i Tyskland visade stort engagemang, god förmåga att sätta sig in i komplicerade samhällsproblem och kunde föreslå adekvata åtgärder, men då talar vi om grupper på 12-30 personer som deltog frivilligt och var hyggligt motiverade, inte om flera miljoner människor med högst varierande engagemang för saken.

Det enda mer ambitiösa, och därmed dyra, experiment som genomförts av detta slag kallas Deliberative Poll (DP). (Beteckningen är svåröversatt, men ”deliberate” betyder överläggning och ”poll” betyder val, röstning.) Denna demokratiska procedur skapades vid början av 1990-talet av professor James Fishkin, som när jag träffade honom 1998 ledde den statsvetenskapliga institutionen vid universitetet i Austin, Texas.

En DP har 300-600 deltagare. Deltagarna väljs slumpmässigt, t.ex. från röstlängderna, och det slutliga urvalet ska i alla relevanta avseenden utgöra ett mikrokosmos av hela gruppen röstberättigade medborgare. De samlas över en helg – fredag eftermiddag till söndag eftermiddag – för att omväxlande lyssna till/fråga ut experter och diskutera i mindre grupper. Avslutningsvis får de också lyssna till/fråga ut ansvariga politiker inom det område DP:n behandlar.

Samtliga kostnader betalas för deltagarna som därutöver får ett mindre arvode. De får besvara samma frågeformulär innan proceduren påbörjas och efteråt, båda gångerna anonymt. Fishkin håller bestämt på rösthemligheten.

Erfarenheterna av DP i USA och Storbritannien är hittills positiva. Även i så stora grupper av medborgare fungerar kunskapsuppbyggnad och diskussioner väl. Det visar sig att människor i hög grad ändrar uppfattning både i ljuset av nya kunskaper och som ett resultat av att de får diskutera med personer som har andra erfarenheter och värderingar. De förslag till politiska åtgärder och lösningar som utarbetats genom DP kan i vart fall inte sägas vara sämre eller mindre realistiska än motsvarande förslag som utarbetats inom ramen för den gamla vanliga, representativa demokratin.

Några belägg för att folkomröstningar föregångna av ”deliberativa” förfaranden skulle fungera väl på nationell nivå ger naturligtvis inte de hittills genomförda experimenten. På sin höjd kan man säga att erfarenheterna är tillräckligt intressanta för att man, den dag nytänkande om demokratiska processer kan påbörjas i Sverige, borde utforska möjligheterna ytterligare.

De praktiska svårigheterna med att arrangera deliberativa demokratiska processer på nationell nivå är givetvis stora. Därtill kommer de politiska och ideologiska hindren. Alla människor och organiserade intressen som har skaffat sig en stark position inom ramen för den etablerade, representativa demokratin kommer att känna sig hotade. De kommer så länge det är möjligt att motsätta sig reformer som försvagar den egna positionen. Omvändelser lär inte ske

förrän under galgen, dvs. när medborgarnas missnöje med det gamla systemet har blivit så starkt att det i viktiga avseenden helt enkelt slutar fungera.

Och då har det svenska samhället blivit direkt otrevligt att leva i för merparten av befolkningen.

Referenser

Elmbrant, Björn. *Dom där uppe – dom där nere*. Atlas 1997.

Fishkin, James. *Democracy and Deliberation. New Directions for Democratic Reform*. Yale University Press, 1991. – Fishkin, James. *The Dialogue of Justice. Toward a Self-Reflective Society*. Yale University Press, 1992. – Fishkin, James. *The Voice of the People. Public Opinion & Democracy*. Yale University Press, 1995, 1997. – Fishkin, James S/Ackerman, Bruce. *Deliberation Day*. Yale University Press 2005.

Pharr, Susan J/Putnam, Robert D. *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton University Press 2000.

Strömbäck, Jesper. *Gäster hos verkligheten. En studie om journalistik, demokrati och politisk misstro*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2001.

SOU 1999:12. Elektronisk demokrati.

SOU 2000:1. En uthållig demokrati

Demokratin, makten och ansvarets mekanismer

KARL-ERIK TALLMO

Med höjda ögonbryn läser jag om hur politiker och ämbetsmän hölls ansvariga i antikens Aten. Ämbetsmännen – som där hade betydligt större makt än vår tids tjänstemän – fick tio gånger om året avlägga rapport till folkförsamlingen om vad de gjort, och om församlingen inte var nöjd kunde de, och i vissa fall måste de, ställas inför domstol. I förebyggande syfte förekom också uppgiftsrotation, lottning och direktval.

Den politiske skriftställaren Thomas Paine skrev i ”Människans rättigheter” från 1791 att all makt ”måste antingen ha blivit delegerad, eller tagen. Andra källor finnas ej! All delegerad makt är ett förtroende, och all gripen makt är usurpation.”

Vad vet vi egentligen om politiken? I vallöften får vi utfästelser om hur den ska utformas. Sedan parlamenteras det i riksdagen och i andra församlingar om motioner och propositioner. Och det fattas beslut. Men vad vet vi egentligen om hur ett beslut har gått till? Och vad vet vi om vad beslutet får för effekter och bieffekter när det blir praktisk verklighet?

Den här glidningen i makten, som Paine talar om, när delegerad makt förvandlas till gripen makt, den sker förstås överallt där det kan glidas, t.ex. i hemliga överläggningar

mellan riksdagens samarbetspartier eller ute på myndigheterna, där både regelverk och praxis utformas.

Dagens demokratidiskussion i Sverige handlar delvis om detta: att ansvar måste kunna utkrävas av de styrande även mellan valen. Under den tiden hinner nämligen mycket hända, det kohandlas, generaldirektörer och även ministrar utnämns, myndigheters interna författningar för handläggning av olika ärenden fastställs och revideras. Hur ska man alltså mera exakt kunna definiera när något går utanför ramarna för vad en viss myndighet får bestämma själv? Kanske skulle vi behöva en regelbunden konsekvensanalys av Atensk typ.

Ansvarsutkrävande har två led: 1) att över huvud taget få vetskap om vad som händer inom rikets styrande och administrerande organ, vilka som sitter där och vilka eventuella bindningar och jävsförhållanden dessa kan tänkas ha, 2) att på något sätt kunna åtgärda felaktigheter som begåtts, och eventuellt straffa dem som missbrukat sin makt – och hindra dem från att fortsätta göra det.

Vissa glimtar av beslutsprocessen och ibland även av konsekvenser av en viss åtgärd får vi i informationsmaterial från riksdag, departement och myndigheter; i tryckt form eller från webben. Det är bra, men det kommer så att säga från hästens mun. Vi behöver också andra bilder, och länge har det varit de traditionella massmedierna som stått för dessa genom olika typer av grävande journalistik. Dessa medier är ett viktigt korrektiv, men som bekant av den art att de själva ofta behöver korrektiv. Det är dessutom inte tillfredsställande att alltför mycket förlita sig på instanser

som är beroende av lösnummerförsäljning, reklamintäkter, statsbidrag etc.

På senare år har webben börjat spela en roll som tyder på att den skulle kunna bli ytterligare en länk i kedjan av korrektiva funktioner. Bloggare och andra publicister på nätet kan mycket väl blir den ”fjärde statsmakt” som kan granska både andra medier och politiker.

Detta hindrar inte att det ändå skulle behövas en regelbunden och mera systematisk analys av de styrandes verksamhet. Mediers intresse kan vara mycket nyckfullt. Med inrättandet av Riksrevisionen istället för Riksdagens revisorer och Riksrevisionsverket har mycket förbättrats. RRV:s tidigare knytning till regeringen var ju en olycklig konstruktion – i varje fall för demokratin. Dock förekommer fortfarande besynnerligheter som att Riksrevisionens partipolitiskt tillsatta styrelse kan bestämma att inte skicka rapporter om vissa revisionsfynd till riksdagen. För medborgarna viktiga insyns- och kontrollfrågor kan alltså fortfarande bli föremål för partitaktisk mörkläggning.

Nyligen lade Riksrevisionen fram en i flera stycken bra rapport om korruption (RiR 2006:8). I Sverige ser vi korruption främst som en fråga om mutor, och det är tyvärr också denna begränsade syn rapportförfattarna har. Internationellt avser ordet oftast oegentligheter över hela skalan av maktmissbruk. Detta att politiker och andra beslutsfattare gör något för egen vinning, som det brukar heta, behöver ju inte alltid syfta på ekonomisk vinning. Vänskapskorruption och nepotism är former som mycket väl kan gälla andra typer av fördelar. Och inte minst kan ju den ”egna vinsten” helt enkelt bestå i att man tillförskansar

sig alltför stor makt. Makten kan bli ett självändamål, som berusar dess innehavare, oavsett om de utnyttjar den för att, som John Locke skrev ”undanta sig själva från att lyda de lagar de stiftar, och anpassa lagen, både i dess stiftande och dess tillämpning, till sin egen personliga fördel.” Detta, menade Locke, ”kan bli en alltför stor frestelse för den mänskliga svagheten, benägen som den är att åtrå makten” (”Andra avhandlingen om styrelseskicket”, 1690).

När det gäller insyn har det nyligen också debatterats om vår svenska offentlighetsprincip kanske blivit en hämsko för verklig insyn. Allt oftare väljer de styrande att avhandla känsliga frågor muntligt, per telefon osv. Allt mindre fästs på papper. Än så länge är e-post, enligt mina egna erfarenheter som journalist, ett medium där man fortfarande kan finna häpnadsväckande öppenhetiga yttranden, men ju flera e-postare inom stat och förvaltning som inser att det de skriver kan bli allmän handling, desto försiktigare blir de. Jag tror således att detta är ett reellt problem som måste lösas. Att skärpa sekretessen, t.ex. genom att låta handlingar bli allmänna först efter en inkubationstid på något eller ett par år är nog ingen bra metod. Oegentligheter bör kunna sanktioneras så snart som möjligt för att de inte ska göra alltför stor skada. Jag tror mera på en dokumentationsplikt, att åtminstone vissa dokument ur arbetsprocessen måste sparas och beskrivas.

Men det gäller som sagt inte bara att veta. Något måste kunna göras också. Många svenskar blev förvånade över att tsunamikommissionen kunde leverera en så stark kritik mot regeringens sätt att handla vid katastrofen 2005, utan att det fick några konsekvenser. När sedan KU:s rapport om katastrofen kom några månader senare, talades det om att

detta var den starkaste kritik som KU någonsin levererat mot sittande statsråd i modern tid.

Ändå var det inte tal om att någon skulle avgå. KU:s rapport innehöll ingenting nytt, menade statsministern. På insändarsidor kunde man läsa hur folk undrade varför t.ex. ett sjukvårdsbiträde eller en sjuksköterska som genom oaktsamhet vållat en patients död kan bli åtalad, medan en utrikesminister som enligt vissa bedömningar (t.ex. Kommissionens rapport, avsnitt 4.3.) kan ha bidragit till att flera människor dog än vad som varit nödvändigt – denna ansvariga person behöver inte ens avgå, än mindre ställas inför rätta.

Nu avgick ju utrikesministern ändå – fast pga. en annan fråga, så man slapp erkänna att specifika fel begåtts. Kvar i rullorna står bara det allmänna talet om att man varit ”otillräcklig” etc.

Till detta kommer att statssekreterare Lars Danielsson eventuellt ljugit inför KU om sina förhållanden vid katastroftillfället. JO, som tog sig an frågan, meddelade att detta knappast skulle kunna leda till åtal, utan bara föranleda kritik. I riktigt allvarliga fall skulle det kunna rendera Danielsson ”löneavdrag eller varning” (SvD 10 mars 2006).

Personligen tror jag att den här typen av skev ansvarsbörda när man jämför hög och låg allvarligt kan skada tilltron till demokratin. Läkaren Maria Ohlsson beskrev också denna asymmetri i en insändare i DN 17 juni 1997:

Medan jag själv kan bli anmäld och deslegitimerad om jag inte sköter mig enligt vetenskap och beprövad erfarenhet har de som styr förutsättningarna för mitt arbete inga sådana krav på sig. Det som var bäst igår är förkastligt idag utan att någon behöver förklara närmare varför.

Kd:s förslag om en sanningsförsäkran i KU kan kanske vara ett steg, åtminstone mot en bättre kunskapsinhämtning. Många statsvetare understryker hur essentiellt det är att alla funktioner som gäller samhällets kunskap om sig självt är fria och obundna och kan leverera i någon mening certifierad information. Detta gäller forskningen vid universiteten, utredningsinstrumentet (som många menar har urholkats), samt granskande instanser som KU. Kan ministrar och höga regeringstjänstemän ljuga i KU utan att riskera annat än ”löneavdrag eller varning”, blir KU-förhören föga mer än intervjuer i något soffprogram i TV.

Det är dock inte bara KU som är relativt tandlöst. JO levererar som sagt främst kritik i form av en s.k. erinran, och myndigheten skriver själv på sin hemsida om detta:

Det är inget egentligt straff och vederbörande behöver inte ens rätta sig efter JO:s uttalande. Men eftersom en sådan erinran ofta slås upp i medierna kan den bli nog så kännbar.

JO förlitar sig alltså i hög grad på medierna som skampåle. JK å andra sidan är regeringens ombud. Att få rätt när det gäller skadeståndsanspråk gentemot staten är inte lätt. Påfallande ofta när ett fall kunnat vara av principiell betydelse för fortsatt myndighetsutövning har JK valt att betala ut ett belopp ”ex gratia”, av nåd, istället för skadestånd, vilket gör att ingen skuld erkänns, och inga besvärliga prejudikat uppstår. Detta har t.ex. inträffat när

det gällde ersättningen till de neurosedynskadade, liksom till de blödarsjuka som HIV-smittades av infekterat blod.

Många myndigheter med inspektionsansvar kan inget göra när de väl funnit oegentligheter. Jag har själv ett konkret fall som jag jobbat med några år – att Göteborgs universitet inte följer arkivlagen och vad som följer av Tryckfrihetsförordningens regler om allmän handling. Dokument förstörs i strid mot reglerna, dokument lämnas i strid mot reglerna inte ut. Riksarkivet har tre gånger under tio år inspekterat och riktat grava anmärkningar mot universitetets arkivhållning (se Riksarkivets skrivelse RA 231-2003/3439). Men det finns inga sanktioner som kan riktas mot detta. Riksarkivet kan bara hytta med fingret mot Göteborgs universitet.

En annan sorts problem är när missförhållanden tycks falla mellan alla tänkbara stolar, som t.ex. oegentligheterna när det gäller riksdagsledamöternas möjlighet att handla självständigt, som togs upp av Uppdrag granskning för ett par år sedan. Det gällde då den socialdemokratiska riksdagsgruppen (kanske finns samma problem inom andra partier) som i sina interna regler inte tillät fri motionsrätt, vilket torde strida mot både Regeringsformen och Riksdagsordningen. Detta tycktes inte vara vare sig KU:s, JO:s eller JK:s sak. Kanske faller det på en enskild medborgare att polisanmäla.

Något liknande är fallet vad gäller forskningsfusk vid universiteten. Vetenskapsrådet kan bara granska forskning rådet självt finansierat. Ska man ta upp annan forskning krävs att arbetsgivaren, dvs. rektor vid det universitet där forskaren är verksam, anmäler sin misstanke om fusk till

Vetenskapsrådet. Men det kan finnas många skäl till att en rektor inte vill anmäla: han eller hon kanske är alltför kollegial eller rent av nära vän med den misstänkta. Eller också vill rektor inte anmäla för att inte ge sitt lärosäte dåligt rykte. På detta område finns dock ett hyfsat lagförslag från Leif Pagrotsky om att blotta vetskapen om misstänkt forskningsfusk – t.ex. genom skrivelser i pressen – ska tvinga rektor att undersöka saken. Lagförslaget kräver tyvärr inte att en sådan utredning ska utföras externt, men det är ett steg på vägen.

Problem finns också med den typ av ärenden som faller på Statens ansvarsnämnds bord (disciplinära åtgärder mot statliga tjänstemän på höga poster). Även här krävs anmälan från arbetsgivaren, eller möjligen om man som medborgare först skulle lyckas få JK eller JO att ta sig an saken.

En annan institution utan bett är Lagrådet, som yttrar sig om framlagda lagförslag och deras grundlagsenlighet, hur de förhåller sig till enskildas fri- och rättigheter, eventuella normkonflikter osv. Lagrådet är bara rådgivande, och man läser i pressen ungefär en gång i månaden om att regeringen ”kört över” Lagrådets bedömning. Om det ”skulle fördröja lagstiftningsfrågans behandling så att avsevärt men skulle uppkomma” behöver Lagrådet inte höras alls, står det i RF 8 kap. 18 §. ”Att Lagrådet icke har hörts över ett lagförslag utgör aldrig hinder mot lagens tillämpning”, står det också. Men det borde inte bara vara obligatoriskt att lagförslag granskas. Lagrådet borde även kunna stoppa lagar. Ibland hör man förslaget att Lagrådet borde omformas till en författningsdomstol, och den idén bör diskuteras. Dock tror jag att fokus bör behållas på ny lagstiftning.

Praxisfrågor och lagändringar bör handhas av gängse dömande och lagstiftande församlingar.

Ett annat förslag som framkastats ibland, som just gäller parlamentets möjlighet till självkorrigerande verksamhet, är att vi skulle återgå till en riksdag med två kamrar. Redan Montesquieu var ju inne på att maktdelning var grunden för att förhindra maktmissbruk. Poängen är i så fall att de båda kamrarna skall tillsättas på olika sätt, för att återspegla folkviljan enligt två metoder som kan komplettera varandra. I vårt gamla system var det kommunfullmäktige och landsting som valde första kammarens ledamöter. I dagens värld kanske man skulle pröva på ett system med en sorts e-kammare, som är mer eller mindre virtuell och som bygger på ett nätverk av medborgare ute i landet som står i ständig kontakt via e-post och andra medier med kammarens ledamöter. Dessa ledamöter skulle förmodligen i mindre grad än nu driva egna frågor och därefter söka legitimitet hos väljarna, utan snarare välja bland de frågor som rests av nätverket vilka de vill driva. Man kan givetvis tänka sig många modeller för hur detta skulle kunna fungera, graden av direktdemokrati osv. Poängen är att det skulle bli en kammare med hög rörlighet, som ändå skulle kunna stabiliseras av den andra kammaren.

En annan tanke vad gäller riksdagen är att tillåta partilösa politiker att väljas in. Redan nu kan ju partilösa förekomma i riksdagen om de blivit valda som företrädare för ett parti som de under mandatperioden lämnat – man blir då en s.k. politisk vilde. Enligt denna idé skulle man alltså kunna vara politisk vilde redan från början – ett verkligt personval alltså. Fördelen skulle förhoppningsvis bli att sådana personer kunde verka i riksdagen helt utan partipiskans begräns-

ande effekter – vilket troligen skulle vara av godo både på idéplanet och kontrollplanet. Både detta förslag och förslaget om en e-kammare kanske också skulle ha det goda med sig att den förödande blockpolitiken skulle brytas upp.

Jag har snuddat vid det förut: olika typer av tänkbar påverkan på de folkvalda är något som öppet bör redovisas. T.ex. bör aktieinnehav och styrelseuppdrag redovisas, och något sådant tycks nu faktiskt vara på gång. Men det räcker inte. Man bör som medborgare också på ett enkelt sätt kunna se vilka lobbygrupper och uppvaktningar en viss riksdagsledamot eller kommunpolitiker tagit emot. Det kunde anslås direkt på hans eller hennes webbsida.

Detta får förstås inte drivas för långt. Systemet bör inte öppna för ”dirty campaigning” av amerikansk typ. Jag vill inte ha en framtid, där samtliga riksdagsmän och kommunpolitiker får redovisa inte bara sina ekonomiska beroenden, utan gamla ungdomssynder och samtidigt kanske tvingas ha hemlig adress för att inte bli attackerade av extremistiska motståndare.

Och tvåkammaridén får förstås inte reduceras till att folket får rösta på nätet i skendemokratiska datornätverk – ungefär som när tidningarna idag gör snabba opinionsundersökningar bland sina läsare – medan för folket osynliga lobbyister är de som i realiteten styr de folkvalda.

Jag har länge haft idéer om hur utredningsväsendet skulle kunna förändras. Kulturnät Sverige-utredningen 1995-97 tycker jag var föredömlig med mycket breda referensgrupper och workshops, som belyste frågorna från många olika håll. Något liknande skulle man kunna göra oftare och

till stor del på distans via nätverksarbete. Olika grupper av experter och lekmän skulle kunna samverka i ständigt föränderliga former – om så behövs. En blygsam början till detta kan kanske skönjas i att den s.k.

Folkrörelseutredningen har en speciell sida (<http://www.sou.gov.se/folkrorelse/>) där man även som privatperson kan skicka in sitt remissyttrande. Att allmänheten har rätt att yttra sig om kommittéers och utredningars förslag, trots att man inte står med på listan över remissinstanser, är något som tyvärr är alldeles för lite känt.

Måste man ha kunskap för att rösta i viktiga frågor? Som riksdagsledamot bör man ha det, även om specialister och särskilda utskott står till förfogande. Men hur är det med väljarna? Om nu de folkvalda har svårt att sätta sig in i komplexa frågor, hur ska vi kunna räkna med att folket självt kan det? Och när det gäller granskning och kontroll av våra representanter – kräver inte det också en särskild sorts kunskap? Måste vi alla bli hemmagjorda amatörstatsvetare? Bör en sorts ”körkort” avkrävas dem som ska delta i e-demokratien?

Det sägs ofta – både från vänster och höger – att ”demokrati kräver kunskap”. Det låter ju bra, samtidigt som det är en djupt problematisk sats. Vi vill ju gärna att demokratin ska omfatta alla, rik som fattig, hög som låg, sjuk som frisk. Kön, ras, och religiös övertygelse ska inte ha någon betydelse. Alltså borde man inte heller skilja mellan bildade och obildade. Man borde få vara hur okunnig som helst och ändå ha rätt att rösta. I så fall, när vi nu talar om ansvar: vilket ansvar har folket för vilka representanter det väljer in i riksdagen?

Kunskap är heller inget enkelt begrepp. Vems kunskap handlar det om? Vad är sanning? Får man ha fel och ändå vara med och bestämma? Minns 60-talet då frågan om indoktrineringen i skolan var en het fråga. Den har nu dykt upp på dagordningen igen, t.ex. i samband med friskoledebatten.

Jag har förstås ingen lösning på de här olika paradoxerna, men det är problem som alla som sysslar med utbildning i samhället – från grundskola till universitet – måste vara medvetna om.

”Digital divide” tror man ju ofta handlar om t.ex. äldre människors tillgång till datorer, men nyligen visade det sig att en stor del av studenterna på Lärarhögskolan aldrig använt ett ordbehandlingsprogram. Den digitala klyftan gör sig tydligen gällande på områden man inte förväntat sig. För några år sedan var fältropet ”en dator i varje klassrum”. Jag brukade gå emot denna övertro på tekniken och hävdade att den verkliga klyftan fanns mellan alla människor som inte kan läsa och skriva ordentligt med penna och papper och dem som kan. Rätt använt kan givetvis just datorn vara en väg in i detta. E-postens utbredning har gjort att många som inte förr brukat skriva alls nu gör det – med blandat resultat kanske, men de gör det ändå.

Jag tror för övrigt att tekniken ofta smyger sig på oss, tämligen oberoende av vad beslutsfattare gör. Längre höjde vi att e-handel aldrig tycktes vilja komma igång. Och synen på annonser på nätet gick från en enorm övertro till en underskattning. Men nu finns de där lika naturligt som tryckta annonser. Och i det ännu ekande ljudet från IT-

bubblan som sprack har många nya IT-företag rotat sig – utan större åthävor.

En hel del har redan hänt vad gäller e-demokrati, utan påbud uppifrån. Många skriver numera direkt till riksdagsmän och kommunpolitiker. Journalister är påpassade på ett annat sätt än förr. Både den andra och tredje statsmakten har fått finna sig i granskning och omedelbar feedback på ett helt nytt sätt. Därmed finns en god grogrund för ett mera medvetet satsande på modern IT i demokratins tjänst.

Det förtjänar slutligen att sägas att det är viktigt att vi inte betraktar våra folkvalda eller förvaltningens tjänstemän som fiender som ska hållas kort. Professorn i statsvetenskap Lennart Lundquist vill i sin bok ”Demokratins väktare” återupprätta det nu lite föråldrade begreppet ämbetsman. Ämbetsmän finns i alla samhällssektorer, på alla nivåer. De är därför väl insatta i allt som medborgarna kan behöva ha insyn i. Därför passar just ämbetsmännen bra i rollen som demokratins väktare, snarare än som maktens drängar. Inte minst eftersom de ofta valt sitt arbete av intresse och inte för att bli rika på lönen. Ämbetsmän har god inblick och kan i god tid varna för en viss utveckling. De känner till förhållanden som kanske inte tecknats ned i någon handling.

Lennart Lundquist vill bryta den ”tystnadens förvaltning”, som råder nu, när den del av de yrkesverksamma som vet mest om den offentliga verksamheten, inte deltar i det offentliga samtalet. Givetvis finns stora problem att nå dit, som Lundquist också redovisar, t.ex. att man måste förbättra ämbetsmännens förutsättningar att visa civilkurage.

Grundtanken är viktig: det gäller att se både folket och dess olika tjänare som en stor tillgång.

Kommuner som gör något – organisationer som behöver tänka om!

GAIL WATT

Politik är community. Organisationerna är köttet i Sveriges community. Individerna är blodet som cirkulerar i och verkar genom organisationerna via dialog och medbestämmande. Community är demokrati.

Bilden jag har av Sveriges community – organisationsliv – är inte ljus. Historiskt har det visserligen varit fantastiskt bra – och faktiskt kanske till och med avgörande för att vi i Sverige har kunnat nå den positiva position som vi har i världen. Men den positionen glider nu ur våra händer i takt med att organisationslivet stelnar. Vi utnyttjar inte den teknik som finns för att hålla kontakten mellan politiken och dess kött och blod.

Hur ser de demokratiska bristerna ut i det politiska och civila samhället? Vad säger forskare om problemen, existerar några ”goda exempel” och förebilder? Kort sagt: vad bör göras?

Vilka är problemen i vårt Organisationsverige?

Sveriges Kommuner och Landsting sände för drygt ett år sedan ut en enkät till över 6 000 medborgare. Det visade sig att två av tre inte har förtroende för politiken och inte tycker det är meningsfullt att kontakta sina lokala folkvalda. Två av tre!

Andelen röstande har sedan 1985 hela tiden sjunkit. Valdeltagandet har inte varit så lågt sedan 1950-talet. Deltagandet i valet till EU-parlamentet senast var under 40 procent, en ren pinsamhet. De politiska partierna förlorar medlemmar. En prognos pekar på att antalet partimedlemmar i landet är nere i noll år 2017. Många människor väljer idag andra former för sitt politiska engagemang.

De demokratiska institutionerna fungerar inte som de ska. Många tror att det därmed blir sämre kvalitet i beslut och acceptans. Det är dags att ta medborgarnas missnöje på allvar. Dagens kortsiktiga tänkande och dess kontrollperspektiv är skrämmande. Dörrar stängs när fönstren i stället borde öppnas.

Ett f.d. kommunalråd beskylls av lokaltidningen för att ha fått för hög pension. En politisk kompis (ordföranden i Demokrati- och förtroendemannakommittén) har ensam fattat beslutet. Det f.d. kommunalrådets vän avgår från sina fyra–fem olika uppdrag omedelbart. En opartisk juridisk bedömning kommer förmodligen att visa att beslutet var riktigt i alla formella delar men moraliskt tveksamt. Skadan är redan skedd. Internt går partidiskussionen över nätet i slutna diskussionsforum med f.d. kommunalrådet, men utan hans beslutsfattande vän. Det numera f.d. kommunalrådet kan inte gå i försvar, bara sätta in de ”extra” pensionspengarna på ett skyddat konto till dess att det juridiska är avgjort. Medierna skulle bara vrida tumskraven ytterligare ett varv. Det är ju valår! Det är mycket som står på spel. Vilken fantastisk möjlighet att använda e-demokrati: bloggar, öppna e-listor, öppna diskussionsfora! Dvs. om f.d. kommunalrådet har rent mjöl i påsen. Men det har i det här

fallet inte funnits någon användning av moderna e-verktyg – bara slutna diskussionsfora, telefon, lite selektiv e-post. Och medierna går fria! Att utkräva ansvar får inte bara bli en fråga om att kunna rösta bort politiker man tycker misskött sig.

Traditioner kan begränsa, man identifierar sig ofta med andra. Det handlar om tolkningsföreträde, att själv få tolka på sina egna villkor. Frågan är hur man får fram identiteterna i organisationerna. Vågar man släppa fram olikheter?

Partiernas verksamhetsformer är i princip desamma idag som för 30 år sedan – och kanske ännu längre tillbaka. Ingen annan samhällssektor har stått så stilla i utvecklingen som just partiväsendet. Är det så, varför? När ska vi sluta med de tråkiga, slentrianmässiga föreningsmötena? Dagarna när de som beslutar endast är de som är delegerade till mötena borde vara över i vårt moderna dynamiska mobila samhälle.

Själv tror jag att det fortfarande är så att IT förstärker tendenser som redan finns. En levande demokrati kan bli ännu mera levande, men räddhågsna byråkrater kan säkert gömma sig ännu bättre med hjälp av IT.

Vad säger våra forskare?

Vilka är trenderna?

Ake Grönlund, professor i informatik:

”It was clear that e-democracy was not determined by technology; it can come in many shapes. But I also issued a warning: ”We found conflicts between local e-democracy and global e-government developments. It

appears unlikely that the methods can come much further – locally as well as in terms of becoming role models for others on a more general scale – without a more well-defined relation between the e-democratic activities and policy, as institutions will have to be reshaped. This restructuring is a fundamental one, involving a rethinking of the government model as such.” (Grönlund, 2002)

Annelie Ekelin, doktorand, Blekinge tekniska högskola:

”I samma undersökning [av Svenska kommun- och landstingsförbundet] redovisas också förslag till hur ett gott medborgarideal beskrivs av invånarna runt om i kommunerna; en god medborgare är informerad, ansvarstagande, deltar i omröstningar, är respektfull och initiativrik, aktivt arbetande för att påverka politiska beslut samt föreningslivets utveckling. För mig är denna idealbild förvillande lik en (god) politiker (som ju förstås också är medborgare!). Detta säger något intressant om relationen medborgare politiker, att trots misstron till politiker/politik så kan man ändå misstänka att den traditionella politikerrollen fortfarande utgör mall när medborgare tänker sig samhällsförändrare/förändring och då blir det genast svårare att urskilja en lika tydligt artikulerad motsättning.

Kan man då inte säga att klyftan mellan politiker/medborgare snarare kanske bör beskrivas som en bristande förståelse för vad som egentligen är möjligt att förverkliga inom ramen för politikerrollen och nutida politik? Om man tillämpar principer för design i användning (design-in-use) i granskningen av dessa skenbara dikotomier, och hävdar att de egentligen utgör olika analytiska dimensioner i en relation, så borde det istället vara relationen mellan demokratins kris och den möjliga demokratin som borde belysas starkare.” (Ekelin, 2006)

Lars Ilshammar, forskare:

”Enligt vår uppfattning är det bristande intresset för att ekonomiskt stödja demokratiska tillämpningar av informationsteknik ingen slump, utan kan kopplas direkt till medvetna politiska prioriteringar. En skepsis från politiska beslutsfattaressida mot nya demokratiska former har länge varit ett uppenbart inslag i det svenska politiska systemet. Även

obetydliga steg i en mera direkt- eller deltagardemokratisk riktning som fler rådgivande folkomröstningar och medborgarinitiativ har upprepade gånger avvisats av riksdag och regering. Syftet har främst varit att värna det representativa partisystemet (Ilshammar 1996). Risken med en sådan generell motvilja mot demokratisk reformverksamhet är dock att man slänger ut barnet med badvattnet, eftersom inte heller IT-projekt som i första hand är ägnade att stärka den traditionella representativa demokratin tilldelas några utvecklingsresurser av betydelse. [...]

Centrala politiska beslut och ställningstaganden påverkar och begränsar inte minst kommunernas handlingsmöjligheter. Oavsett vilka demokratiideal och reformidéer som spirar i landets fullmäktigeförsamlingar sätter de dominerande regler och normer som omger kommunerna tydliga gränser för vad som är möjligt att åstadkomma lokalt (Ilshammar & Åström 2001, Åström 2004).

Kollisionen mellan lokala ambitioner och centrala restriktioner tenderar att bli särskilt problematisk eftersom det ofta är kommunerna eller det civila samhällets nätverk och folkrörelser som ligger i frontlinjen när det gäller försök med "e-demokrati" och annan användning av informationsteknik i demokratiska beslutsprocesser (Friis 1998, Ilshammar & Åström 2001).

Det är bara genom fler praktiska försök och ytterligare forskning som vi kan skaffa erfarenheter av hur informationsteknik i olika demokratiska beslutsprocesser fungerar, eller inte fungerar, i den politiska verkligheten. Därför vore det välgörande om de politiska ansvariga i stat, landsting och kommuner trots allt vågade släppa lös experimentlustan i något högre utsträckning än hittills; om inte annat för att inför framtiden kunna avfärda informationstekniken som den stora lösningen på demokratins verkliga eller föreställda problem." (Ilshammar, 2005)

Erik Amnå, docent, Centrum för forskning om offentlig sektor, Cefos, Göteborgs universitet:

"Undersökningar från SCB visar att människors vilja att engagera sig för saker utanför sig själva är oförminskad. Problemet är att den representativa demokratin försvagas. Ojämligheten i fråga om klass, etnicitet och kön består i den representativa demokratin. De representativa formerna

förlorar dragningskraft och de representativa kanalerna till Europa och globalt är svaga. Forskningen visar att direkta aktioner attraherar mer än representativa församlingar. Folkomröstningar får ökad betydelse, åtminstone lokalt. Politisk konsumtion ses också som en ny form av politiskt handlande." (Amnå et al., 2003)

Lars-Erik Olsson, forskare vid Institutionen för socialt arbete, Sköndalsinstitutet:

"Vi måste avmarinera oss folkrörelse och se att engagemanget kan ta andra vägar." (Amnå et al., 2003)

Adrienne Sörbom, sociolog:

"Människors politiska engagemang kanske inte har minskat, men bytt plats. Det är viktigare för människor idag att agera själv än att gå med i partier eller organisationer."

"Behöver organisationerna medlemmar? De kan anställa någon för att göra jobbet och medlemsavgifterna är högst en femtedel av inkomsterna. Tittar man på de politiska partierna, och jag tror att det kan gälla även andra typer av organisationer, så klarar de sig rätt bra, trots att de har förlorat merparten av sina medlemmar. För att hårdra, medlemmarna är till för att ge organisationerna legitimitet. En viktig förutsättning för folkrörelserna, om de vill locka nya medlemmar och behålla de gamla, är att människor inte vill låta sig representeras, de vill vara aktiva själva." (Amnå et al., 2003)

Filip Wijkström, docent som har en tjänst vid Handelshögskolan i Stockholm, finansierad av Röda Korset och Cancerfonden:

"Ju närmare upp i husses knä man kryper, desto mer pengar får man. Statens syn på organisationer tycks gå från autonomi och existens, till att alltmer bli utförare av statliga uppdrag i nära relation till statsapparaten. Statsbudgeten innehåller 27 stora utgiftsområden. Jag hittade 117 olika termer för folkrörelser. Idrott kan till exempel definieras som föreningsliv eller integration i ena stunden och i nästa som kultur. Detta är statsapparaten språk och det visar hur statsapparaten ser på det

civila samhället och alla dess organisationer. Förvänta er inte att få några besked från staten. Organisationer kan sina verksamheter bäst, och jag tror att ni måste tala om för staten vad som behöver göras och se till att få det gjort.” (Amnå et al., 2003)

Några goda exempel finns

Jag vill ändå ge ett exempel med exempel på vad som ändå har skett på det här området, för att inte ge ett totalt intryck av att absolut ingenting händer med e-demokrati och e-dialoger runt om i vårt land.

Några pågående försök

- Knivsta – www.knivsta.nu som de etablerade partierna försöker strunta i
- Vallentuna – <http://demoex.net> som inget av de etablerade partierna vill ta på allvar
- Sollentuna – www.dinrost.se till slut kunde inte ens de ”tunga politikerna” undvika att delta i
- Vissa eDem företag – www.membro.se
www.yourvoice.se Membro har Kooperationen som levebröd, och Your Voice har 65 eGov liknande installationer.
- Kulturnät Sverige som samlar kulturen på en demokratisk arena – www.kultur.nu som Kulturnätet inte ville ha, men som lever ändå.
- TechGroup som samlar unga demokrati- och mediainresserade tekniker – www.techgroup.se
- Kanske till slut även Stockholms stad centralt kan producera papper i alla fall
<http://insyn.stockholm.se/ks/insynContent.asp?id=5&page=record&nodeid=142452>

De intressanta nya försöken

- 30 av 290 kommunala webbplatser har ett enkelt mer eller mindre öppet diskussionsforum
- Politiska bloggar – 150 aktiva politiker har egen blogg idag 2006
- Protestbloggning – t.ex. <http://rivs.blogg.se>
- Ungdomens egen LunarStorm – www.rimboslusk.net/
- Nya partibildningar – www.piratpartiet.se , www.aktivdemokrati.se
- Dialoger om framtiden – www.alvstaden.se/om_dialogen/
- Lommapanelen – <http://www.lomma.se/kommuninformation/kvalitetsarbete/medborgarforum/4.13e99341037851630f8000977.html>
- e-Voice i Uddevalla, Ale och Härryda som har vissa EU pengar – <http://www.uddevalla.se/uddevalla/kommunen/utvecklingsarbeten/evoice/evoiceiuddevalla.106.1e80c8710694337d7180009607.html>
- Sigtuna Rådslag 2005 – www.sigtuna.se/MAIN/View.asp?ID=2882 med deltagande av Egenmakt AB Niklas Nordström, som deltog i Kalixexperimentet. Sigtunaexperimentet fick inte någon större acceptans av oppositionen.
- E-petition – <http://argumentera.se/> Norrmalms stadsdels f.d. ordförande på gång med ny teknik
- Grundläggande kostnadsfria e-demokratitjänster – www.webbtjanster.se

- Den fjärde dimensionen från Sveriges Dataförening. I arbetet med Dataföreningens framtidsvision har tanken fötts att skapa en helt ny samlingsplats för alla medlemmar. En samlingsplats för inspiration, för utveckling, för personlig och professionell nytta, för erfarenhetsutbyte och för att skapa ny energi. Vad kan detta leda till? Ingen kan veta vad som händer när ett antal av 27 000 kloka huvuden slår sig ihop för att skapa något nytt.

Försök som dog

- **Norrmalm stadsdel** – Öppet diskussionsforum och enkelt omröstningsverktyg. Den engagerade stadsdelsordföranden och dito stadsdelsdirektören försvinner från fältet till andra arbeten.
- **Älvsjö stadsdel** – Utvecklingsdirektören försvinner till näringslivet.
- **Kalix kommun** – Miljöpartiets språkrör och kommunalråd kom in i Riksdagen. Han sa ja till e-Dem när det gällde den fysiska planeringen av centrum, men inte till nedläggning av en skola. Votia Empowerment AB som levererade tekniken la ned sin verksamhet pga. dålig lönsamhet.
- **Kista stadsdel** experimenterade friskt med EU-projektet Cybervote, eParlamentet, en eDem-plattform med verktygsutveckling, direktsänd webb-tv av nämndsammanträden, portalutveckling. Men man glömde att förankra bland politiker av alla kulörer. Projekten dog efter valet 2002.

Följande skrevs om Kista och Bollnäs av professor Åke Grönlund i en rapport till Harvard University:

”The Kista Portal opened 1997. In 2000, democracy was given more focus by means of a designated web department for ”e-democracy”, with video broadcasting of Council meetings and discussion forums involving politicians both online and at physical meetings. In 2002, e-democracy activities were again upgraded by the opening of the ”Kista e-parliament”, an effort to create a larger and more permanent forum that could be addressed as a sort of citizen panel on a more regular and deliberative basis in the local development. The Kista web developed rapidly over some five years. The small initiator team enrolled several important networks of actors: first local businesses, then the city administration, and most recently local politicians - exactly the opposite sequence of Bollnäs.

The Kista trial broke down due to a combination of several changes. The political support was too dependent on the then mayor, who was replaced after the 2003 election. Political support from the new majority in central Stockholm was also wavering. Support from civil society was not strong or organized enough to be used as a counterforce. There was little active support within the administration beyond the core group of champions. Support from Stockholm central management was also dependent on key people who left as the new majority moved in. There was at the time – after the IT bust at the stock market – a negative feeling towards ’flashy IT projects’ (a quote from the new mayor, who preferred to direct resources to healthcare and education). At the same time, external project money drained, which meant there was no immediate business motivation for continuation. Moreover, a centralizing process in Stockholm required all districts to become more similar. Edemocracy was one of the things that were streamlined, and so today districts only have political contact information online. Over the process of change, key people left. The IT manager died. The researchers tied to the different externally funded projects left when the money was depleted, and other people in the key group relocated or were given early retirement.”

”Bollnäs had chosen a ’municipal community network’ approach, where personal touch was key. Citizens could email directly the two municipal commissioners, with a guaranteed answer. On the web ”the Dialogue”, an open forum, has been running since 1998 and contains discussions in several predefined categories. Meetings of the City Council were video broadcasted live on the web. Viewers could send questions via email during the break halfway through the meeting, which were answered after the break. The municipal commissioners were the champions of the activities, very active in the discussion forums and promptly answering questions from citizens. They felt politics was too party centred, that the important discussions took place at party meetings with only a few people present.

They wanted to more broadly involve citizens in political discussions. The goal was simply to engage citizens in local politics. They did so in a very political way, by becoming more visible as political leaders. However, this eventually raised concerns, and resistance, as it changed the traditional Swedish politics model: The political parties were largely invisible in the discussion forums, which is not customary in Swedish political debates where parties rather than individual politicians are in focus.

Since it was so heavily dependent on two champions, the Bollnäs model was vulnerable, as the 2003 local election demonstrated. The new political majority viewed the e-democracy project as an effort of the social democrats, not something of value for the citizens, and did not pursue it. The Dialogue is still available on the web, but questions from citizens go unanswered (and of course there are not as many any more). Some discussions had attracted a considerable number of participants, but some questioned the quality of discussions.”

Vad bör hända nu?

- Ett nytt tänk bland ”makthavare” på alla nivåer
- Samverkan mellan eDem och eGov-agenter
- Breda gränsöverskridande politiska överenskommelser om IT i demokratins tjänst
- Kommunala webbplatser som dialogens hem

- Dialog mellan dem som arbetar/sommarbor i en kommun med de fast mantalsskrivna
- E-dialog före beslut
- Toppolitiker och tjänstemän som deltar
- Demokratinämnder och medborgardialoger värda namnet.
- Politiker och tjänstemän som är aktiva i bloggar
- E-Riders till det civila samhällets organisationer <http://www.eriders.net/>
- E-verktyg vi behöver för att förverkliga visionerna

E-verktyg som vi behöver för att förverkliga visionerna

- Öppna diskussionsfora – både enkla och mer strukturerade
- Stöd- och sökagenter – Webb 2.0 – syndikering
- Länk mellan ”protestwebbplatser” och kommunala webbplatser
- Sökbara kommunala dokument inklusive utredningsunderlag och arbetspapper med taggning och syndikering
- Ärendehanteringssystem på webben
- WebbTV på viktiga möten
- Interaktiva mobila tjänster
- Integrerad rådgivande e-röstning
- Community e-post - adresslistor (lika tillgängliga som telefonnummer)

Myten om e-demokratin

Som jag ser det hänger en stor del av dagens problem samman med acceptans och utveckling av ökad användning av

IT-stöd i demokratiutövningar (administrativa förbättringar och politiska ställningstaganden). Det finns en stelbenthet kring idén att man först måste uppnå en samstämmig syn om vilken sorts demokrati vi vill stödja innan vi tillämpar IT-stöd för det. Demokrati och administrativa förbättringar kan stimuleras med en både-och och samtidig synsätt.

Det måste finnas en mångfald av tekniska experiment, samtidigt som diskussioner förs om *vilken form av demokrati* vill vi ha. Demokratiutveckling innebär att folk kontinuerligt deltar och bildar sig nya uppfattningar. Också synen på vad som är "bra demokrati" måste vara i ständig utveckling och förändring.

Tekniska hinder

Det finns inget tekniskt hinder för att genomföra omfattande IT-stödda experiment med demokratiutveckling! Vad som behövs är politiker och tjänstemän som vill, och vågar prova nya idéer att sprida ansvar.

Ekonomiska hinder

Dagens kanske mest framgångsrika svenska e-demokrati-företag betraktar kommuner, landsting och partiernas användning som en sekundär investeringsmarknad. I första hand är de inriktade på *non-governmental organizations* (NGO), andra medborgerliga organisationer och folkrörelsers interna demokrati, såväl som medlemsdeltagande i privata företags demokrati. Möjliga förklaringar, och därmed områden för inriktade åtgärder, är:

- politikernas och förvaltningspersonalens rädsla för allmänhetens deltagande i beslut och problemidentifiering och lösningsförslag
- den centraliserade maktstruktur och maktutövandehistoria som Sverige dras med
- den växande stelbentheten bland våra nuvarande statsmaktsbärande partier
- den obeskrivliga omedvetenheten kring hur speciellt vår yngre generation förhåller sig till Internets användning i demokratiutvecklingssyfte
- statsmakternas uppenbara oförmåga att dra slutsatser från internationella erfarenheter i området
- rättsliga hinder kopplade till våra långsamhetstraditioner
- politikens bristande intresse

Läget är sorgligt.

Man kan undra om en ny regering skulle ändra inställningen?

Referenser

Amnå, Olsson, Sörbom, Wijkström (2003). *Folkrörelseforum 2003*. Rapport från konferens i Stockholm 21-22 november 2003 anordnad av Regeringskansliet.

Ekelin, Annelie (2006). E-post till författaren, 16 jan 2006.

Friis, Cristian Sörbye (1998). "Det lokale informationssamfund som implementeringsproblem?", i Bogason, Peter och Sörensen, Eva red, *Samfundsforskning bottom-up. Teori og Metode*.

Grönlund, Åke (2002). "Emerging Electronic Infrastructures: In Search of Democratic Components". *Social Sciences Computer Review*, Fall 2002.

Ilshammar, Lars (1996). "Demokr@i. Det elektroniska folkstyrets möjligheter och problem". Bilaga 2 till *Folkomröstningsutredningens betänkande*, SOU 1997:56.

Ilshammar, Lars och Åström, Joachim (2001). "Lokala ambitioner, centrala restriktioner - Den lokala IT-politikens handlingsutrymme - om IT-politikens handlingsutrymme och begränsningar", i Grönlund, Åke och Ranerup, Agneta red, *Elektronisk förvaltning, elektronisk demokrati - visioner, verklighet, vidareutveckling*.

Ilshammar, Lars [2005]. *Pengar, politik och paragrafer: Hinder mot demokratisk IT-användning*. Rapport under publicering.

Management democracy: En öppen demokrati med lokala nätverk och flexibla och globala medborgare

INGWAR ÅHMAN-EKLUND

En global medborgare

Den globala medborgaren bor i en kommun, arbetar i en annan stad, tillbringar sina helger i ett samhälle en bit bort, tillbringar sin semester i sitt hus i södra Europa är född i en annan världsdelen och har sina syskon boende i USA och Latinamerika.

Idag blir allt fler av oss medborgare allt lätttröligare och i behov av demokratiska rättigheter och en samhällsdialog på flera platser än där vi idag är skrivna.

På alla dessa platser har medborgaren behov av olika slag av service från sophämtning till rekreation och social service. En del av oss bor i Sverige men arbetar i England och har sitt fritidshus i Florida.

Nu blir fler och fler av oss dessutom socialt och politiskt rörligare. Vi byter jobb, partner och politisk åsikt ett flertal gånger under vårt liv.

Samtidigt upplever allt fler av samhällets aktivaste aktörer nyttan av nätverk på olika plan, bland annat på det lokala planet.

Tillsammans skapar dessa förändringar ett behov av nya spelregler för den lokala demokratin i Sverige och i andra länder. Vi behöver *management democracy*.

Ett lätttrörligare samhälle där medborgaren bor på en ort, arbetar på en annan och tillbringar sin fritid på en tredje ort skapar behov av en flexiblere syn på var den enskilde verkligen är medborgare. Var han/hon ska ha rätt att utöva sina medborgerliga rättigheter. Globaliseringen lyfter dessutom upp denna fråga till ett internationellt plan. Våra arbetskamrater och medarbetare är allt oftare invandrare och/eller gästarbetare eller folk inflyttade från andra orter. Eller befinner sig fysiskt på en arbetsplats i en annat land eller en annan stad som vi är uppkopplade till.

Därför är det hög tid att styra över samhället till nya principer och en ny praxis när det gäller den lokala demokratin. I Sverige har man gått en bit på vägen till en utvidgad kommunal demokrati genom att ge invandrare rösträtt kommunalt. Nu gäller det att ha mod att gå vidare hela vägen.

Gå ifrån den ortodoxa svenska kommunalpolitiken där enbart de boende har beslutanderätt till *management democracy* – en demokrati där både dag-, natt- och veckobefolkning, fortlöpande deltar i den demokratiska processen tillsammans. Där de som arbetar på orten har, om än kanske begränsade, men ändå medborgerliga rättigheter och skyldigheter. Vad ska inte dessa kunna ha att säga till om i närsamhället!

En utmaning för demokratin som är angelägen att belysa och ta tag i är hur demokratin konkret påverkas av att

medborgarna, och framförallt de i den så kallade i-världen, och bland dessa speciellt de yngre medborgarna, blir allt lätttrörligare som boende, arbetande, och som väljare.

Samhället är inte vad det är – utan som tidigare – på väg att bli ett annat samhälle.

Det nya är att takten ökar hela tiden.

Samhället har alltid varit under ständig ombyggnad och process. Per Anders Fogelström skrev i sin romanserie om Stockholm att det aldrig är samma stad som somnar in efter en ny dag som den stad som vaknade morgonen innan. Denna process har med åren och teknikens utveckling accelererat och håller nu på att spränga medborgarskapets ramar och på sikt nationalstaterna. Denna process är en avgörande del av den s.k. globaliseringen.

En förläggare jag samarbetar med framhöll förra året att han numera gärna trycker sina böcker på ett litet tryckeri i Bombay i Indien. Trots den långa frakten så blir det 20-40 procent billigare och kvaliteten och leveranssäkerheten är god. Korrektur och andra kontakter sker mycket bra över Internet och telefoni. Han talar själv både engelska och urdu vilket gör att det inte är några kommunikationsproblem alls. Bara att det tar lite mer tid att flyga upp böckerna.

Management democracy i Kista

– Vilka ska tillåtas ha demokratiska rättigheter lokalt?

Under de första åren på 2000-talet arbetade jag tillsammans med bland andra Tomas Ohlin och Gail Watt med några e-demokratiprojekt som Kista stadsdelsnämnd drev

tillsammans med EU-kommissionen och VINNOVA, Cybervote och e-parlamentet.

En frågeställning som några av dessa projekt väckte var frågan om vilka medborgare som ska ha demokratiska rättigheter lokalt. När e-tekniken nu och ännu mer i framtiden underlättar en tät dialog med samråd och omröstningar blir frågan om vilka som ska få delta och påverka mycket aktuell.

Bara de som bor i stadsdelen eller även de som arbetar eller studerar där. I Kista fanns även utbildningsvärlden och forskningen representerad framförallt genom KTH.

Det är onekligen så att i en stadsdel som Kista där företagssamheten är en väsentlig del av stadsdelens livsnerv vore det rentav egendomligt om inte de arbetande hade ett reellt inflytande över sin närmiljö. En stadsdel som Kista där dagbefolkningen (de som pendlade in och arbetade) var lika stor som nattbefolkningen (de som bodde där) cirka 27 000 vardera.

I vårt diskussionsforum ”Kista e-parlament” deltog såväl sådana som arbetade eller studerade i stadsdelen som de som bodde i Kista.

Även på andra sätt byggdes det upp demokratiska nätverk kring olika lokala utvecklingsprojekt. Den demokratiska modell som praktiserades var mycket framgångsrik och bidrog till nya offensiva etableringar i Kista och till en minskad arbetslöshet hos lokalbefolkningen.

Lokala kompetensblock

Men ingenting är så nytt att det inte kan knyta an till erfarenheter från förr. Ett sådant är de nätverk och det lokala samarbete mellan olika grupper som under renässansen förde ekonomi och kultur framåt i norra Italien.

Inom marknadsekonomin finns en teori om kompetensblock som framgångsfaktor vid skapande av lyckade industriella framgångar. Gunnar Eliasson, professor i industriell utveckling vid KTH har belyst detta i en bok som han skrivit tillsammans med sin fru Ulla Eliasson som arbetar med språk. Boken heter ”Företagandets konst” och tar utvecklingen i Florens under renässansen som utgångspunkt. Florens var ett gigantiskt kompetensblock i konstnärskap och utveckling av konsten och som en följd av detta hela ekonomin och samhället.

Ett kompetensblock består av olika aktörer lokalt som t ex kunden, innovatören, entreprenören, finansiären och industrialisten. Teorin beskriver hur ett samtal mellan olika grupper med olika roller i en kommunikativ process är en förutsättning för ett lyckat resultat och för en innovativ utveckling.

Ska ett samhälle kunna utvecklas och blomstra behövs täta och goda kontakter mellan alla viktiga aktörer i ett samhälle. Detta visade sig viktigt i Kista och är sannolikt ännu viktigare i mindre och sårbarare samhällen. Enligt detta tänkande så skall lokala nätverk och goda e-demokratilösningar vara byggda på principen om 24-timmarssamhället istället för 24-timmarsmyndigheten.

Deltar de arbetande i ett lokalsamhälle i den löpande demokratiska dialogen så blir en av de goda effekterna en vägröjare när det gäller goda kontakter mellan företag och myndigheter.

Det kompetensblock som i praktiken fanns i Kista under de första åren på 2000-talet bidrog till att få igång byggande och en nysatsning på infrastrukturen. Dessutom skapade den ett stort antal nya arbeten lokal för invånare i kista som drabbats av arbetslöshet.

Globalisering 3.0 – individernas globalisering

För några år sedan konstaterade New York Times krönikör Thomas Friedman att världen gått in i en ny tidsepok: Globalisering 3.0.

Globalisering 1.0 menade han var nationalstatens globalisering. Globalisering 2.0 var näringslivets och företagets globalisering. Nu är det individerna som blivit globaliserade – och han använde termen Globalisering 3.0.

Människorna rör sig friare och friare över gränserna mellan kommuner, regioner, länder och världsdelar. Arbetskraften blir rörligare och rörligare. Äldre byter land efter pensioneringen.

Detta har börjat sätta sina tydliga spår i arbetsmarknaden och priserna på varor och arbete men det bör även leda till en reformering av demokratin. De arbetande och studerande måste få komma in i de lokala demokratiska processerna. Annars tappar samhällena den kraft som dessa personer utgör. Beslut som påverkar alla som bor och verkar i ett lokalsamhälle blir mindre förankrade. Lämnas

viktiga grupper utanför så kan detta leda till gruppkonflikter.

Kort sagt Globalisering 3.0 gör en övergång till Management democracy nödvändig och det brådskar. Sverige som redan gått en bit på vägen genom att ge invandrarna rösträtt kommunal och möjligheter att delta i kommunala val bör nu ta steget fullt ut och införa denna moderna demokratiform i de svenska kommunerna.

Trängselskatten i Stockholm – en gränsöverskridande fråga

Många politiska frågor ute i kommunerna berör delar av befolkningen i grannkommunerna, t ex de som pendlar in till kommunen för att arbeta eller studera, lika mycket som de som bor i den egna kommunen.

Trängselskatten som införts i Stockholm är ett typiskt exempel på en fråga som berör även de som arbetar och studerar i kommunen och bor någon annanstans, ja kanske ännu mera än kommuninvånarna i vissa fall. Det är de som arbetar utanför staden och som färdas ut och in som drabbas antingen av trängselskatten eller av långa köer som ger tidsförluster.

Detta har manifesteras i en diskussion om vilka som ska ha rätt att vara med och påverka denna skatt. Inför den folkomröstning som staden ämnar genomföra i samband med valet 2006 så planerar ett antal grannkommuner folkomröstningar i frågan. Staten är också inne och agerar i ärendet och det finns en diskussion om detta skall vara en skatt eller en avgift och vilken huvudman som ska få del av intäkterna.

Lagstiftningen har i vissa fall gått baklänges – det måste vändas

Lagstiftning och beskattning borde snarast ses över i syfte att anpassa samhället till den nya tekniken och den nya människan.

Istället har det svenska samhället under det senaste halvsekllet gått motsatt väg när det gäller ekonomi och beskattning. Istället för att beskatta och ge dagbefolkningar som t ex de fritidsboende demokratiska rättigheter har sådana ekonomiska möjligheter övergivits och dragits in.

Garantibelopp erlades tidigare av landets fritidshusägare till den kommun där de hade sitt fritidshus för att denna kommun skulle få täckning för kostnader som de fritidsboende och dessas hus genererade.

Inkomster från företagsbeskattningen gick tidigare till våra kommuner och var en sporre för kommunerna att satsa på nya företagsetableringar. Denna skatt går numera in till staten.

Detta måste förändras. Lagstiftningen måste ses över så att delar av de resurser varje individ skapar överförs till de lokala samhällen där den individen är verksam eller äger egendom även när denne inte bor där permanent. En lagstiftning som stärker medborgarens roll som en geografiskt, demokratiskt flexibel medborgare.

Gör tekniken och vår lättrörlighet oss till världsmedborgare?

En f.d. arbetskamrat håller på att öppna ett äldreboende i södra Spanien. Några vänner på landet bor halva året i Fuengirola.

Mängder av indiska ungdomar talar en utmärkt engelska och konkurrerar med Europas ungdomar om jobben. Irland som öppnat upp sina gränser för detta sägs gå mycket bättre ekonomiskt än många andra jämförbara länder.

Allt detta underlättas av den nya tekniken Av IT och mobiltelefoni. Av TV och andra media. Vi vet mera om omvärlden än någonsin. Vi har den i rummet och i örat. Håller tekniken på att göra oss till världsmedborgare? Detta får också konsekvenser för demokratin.

Allt detta ställer frågan om *var* vi är medborgare – framförallt i morgon. *Var* vi ska ha möjlighet att vara en del av en demokratisk process. Skall det bara vara på det ställe där man förmodas sova oftast? Eller på den geografiska plats där vi rör oss mest under våra aktiva timmar?

I en rundfrågning i Dagens Nyheter med anledning av stadsdelsnämndernas framtid svarar en medborgare: ”Stadsdelsnämnden där jag bor betyder mindre för mig än den där jag arbetar. Man tillbringar ju en stor del av sin tid på jobbet.”

Ny teknik, billigare och snabbare resor och fler högutbildade (som talar flera världsspråk) gör allt fler medborgare allt

mer lättroliga. Hur kommer detta att påverka demokratin och vårt eget närsamhälle i Sverige?

Hur påverkas alla de som inte har resurser att vara fysiskt och socialt lättroliga? Kommer de att känna sig hotade. Blir detta en ny form av klassmotsättning. De sämre ställda sitter fast på en plats och ser hur folk med större resurser berikar sig och sin tillvaro genom sin lättrolighet. Förstärks den digitala klyftan av den nya lättroligheten. Blir möjligheten till lättrolighet en förstärkning av den digitala klyftan?

Kan e-demokratin upphäva mycket av dessa skillnader?

Religiös och politisk fundamentalism är motkrafter bestående av människor som med oro ser hur deras gamla kulturer håller på att tappa fotfästet. Men som också lätt för med sig egna värderingar och traditioner som på olika sätt kan påverka demokratin.

Hur kommer det politiska systemet och våra partier på sikt påverkas av en lättroligare värld där det blir allt lättare att rösta med fötterna. Under Göran Persons år som stadsminister lär över 350 000 svenskar ha emigrerat till andra länder samtidigt som vi har haft en omfattande invandring. Emikrati är ett av de nya begrepp som myntas om kring detta.

Medborgarnas lättrolighet kommer att öka. Våra ungdomar åker runt världen i arbete och fritid. Det är hög tid för våra partier och politiker att ta tag i denna fråga.

Istället är det trist att se hur de etablerade partierna diskuterar bidragsnivåer när framtidsfrågorna står och stampar i farstun. Vilken värld vaknar medborgaren i om tio år?

Management democracy – en framtidsmodell för den lokala demokratin

Slutsatsen blir att samhället måste ta tag i dessa frågor på ett mycket mer offensivt sätt än tidigare. Det lokala politiska landskapet måste ritas om.

Alla som vistas i en kommun, dvs. även de som arbetar eller studerar där eller bor där temporärt eller äger mark eller annan egendom där måste få möjligheter och rättigheter att delta i den demokratiska processen. De boende och de arbetande ska förenas i en dynamisk löpande demokratisk process med hjälp av såväl levande nätverk som e-demokratiprocesser av olika slag som samråd och omröstningar. Det behövs lokala demokratiska kompetensblock.

En levande demokratisk dialog med samråd och rådgivande och i vissa fall beslutande omröstningar ger samhället en demokratisk spänst som för det framåt ekonomiskt och socialt.

Framtidens samhälle behöver gå över till *management democracy* för att bli mera demokratiskt och mera effektivt.

Författarpresentationer

BO DJÖRKE

Civilekonom med inriktning på distributionsekonomi och har vuxenstuderat som doktorand vid Uppsala Universitet. Startade yrkesbanan som marknadsförare i databranschen och har successivt gått över till att arbeta med informationsfrågor och förändringsarbete. De senaste tjugo åren med eget företag – Sysforma AB. Flera uppdrag har avsett informationsarbete och medborgardialog kring planfrågor för kommuner i Storstockholmsområdet. Intresset för medborgarinflytande har sitt ursprung i arbete med *deltagande förändringsarbete* och IT-stöd för detta. Grundtanken i detta begrepp är att de som berörs av förändringar också ska delta i alla steg i den beslutsprocess som leder fram till förändringen. Företagsekonomer använder ofta ordet ”organisationsutveckling” för detta synsätt. I allt väsentligt är synsättet likartat för deltagande förändringsarbete rörande samhällsliga verksamheter.

Kontakt: bo.djorke@sysforma.se

LARS ILSHAMMAR

Lars Ilshammar är journalist, historiker och institutionschef för Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm. Hans forskningsintresse finns inom det samtidshistoriska fältet och handlar framför allt om teknik och politik, samt om mötet dem emellan. Lars avhandling Offentlighetens nya rum behandlar den svenska IT-politikens framväxt och informationsteknikens konsekvenser för demokrati, medborgarskap och offentlighet under sent 1900-tal. Tidigare har han bl.a. varit universitetslektor vid Örebro universitet och föreståndare för det mångvetenskapliga

forskningsprogrammet DemocrIT, ledamot i regeringens IT-kommission, ämnessakkunnig vid Kulturdepartementet, samt chefredaktör för Örebro-Kuriren.

Kontakt: lars.ilshammar@telia.com

PETER KARLBERG

Född 1954 och sexbarnsfar, arbetar nu på Myndigheten för skolutveckling med mjuka infrastrukturfrågor för skolväsendet – informationshantering – har en bakgrund också från forskningsverksamhet där han bl.a. initierade demokratirelaterade projekt. Hans huvudsakliga verksamhet har dock rört användandet av IT som stöd för lärandet såväl i som utanför skolan. Som politiker/debattör med egen blogg är han därutöver mycket engagerad i integritets-, utrikes-, alkohol- och utbildningspolitik samtidigt som han är lokalt engagerad, för närvarande som vice ordförande i kommunalnämnden i Hölö/Mörkö och som ordförande i polisnämnden i Södertälje.

Kontakt: peter@karlberg.org

KAJSA KLEIN

Kajsa Klein är sedan 1998 verksam som doktorand och lärare vid JMK, Stockholms universitet där hon också deltagit i flera forskningsprojekt. Under 2003–2004 arbetade hon i den globala amerikanska presidentkampanjen med Democracy Aid '04, TalktoUS.org och TheWorldSpeaks.net. Kajsa har tidigare även bl. a. jobbat som projektsamordnare på Karolinska Institutet och varit trainee på EuroCitizenActionService. Artikeln i denna antologi är en vidareutveckling av en debattartikel skriven i samarbete med Hanna Armelius 2004 och ett bidrag till

Demokratiutredningens forskarvolym om IT och Demokrati.

Kontakt: klein@jmk.su.se

LAILA NIKLASSON

Lärare och utvärderare. Har sin första lärarexamen från 1973, arbetat inom grundskola, gymnasium och nu med utbildning och administration inom högskola. Arbetar även med utvärderingar av tjänster inom främst kommun, landsting och andra offentliga verksamheter såsom socialt arbete, utbildning och arbetsmarknad. Exempel på forskningsrapporter är *Somaliska familjer i Stockholm: en undersökning av somaliska familjers nätverk och integration* (1997) och *Medborgarbildning i lokalsamhället* (2002). Exempel på andra texter är *Samhällets byggberrar eller revoltörer: en kvalitativ studie av hur folkrörelser presenteras i läromedel i samhällskunskap för grundskolans högstadium* (1995) och *Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna* (2001).

Kontakt: laila@d2d.nu

TOMAS OHLIN

Egentligen hamnade Tomas Ohlin inom dataområdet, eller IT-området, av en slump. På 50-talet fanns inte det på universitetet. Men inom Facitkoncernen byggde man stora datorer, som var fascinerande, särskilt för nykomlingar som egentligen funderade på att bli utbildare. Och på den vägen blev det. Mycket universitetsliv, att vara med och skapa de nya ämnena. Det var också en utmaning att leka pionjär. Som vid 70-talets början, det här med att då använda ”hemterminaler” för att diskutera och ge sin röst till känna – inte många tog det på allvar – och att vara en kraft bakom landets första publika e-post system, strax efter mitten av

70-talet. Och sedan blev det arbete i många offentliga kommittéer, och en balans mellan ett politiskt medvetet liv och ett oberoende och visionärt IT-liv, med människan i centrum. Som medborgare, som konsument. Och sedan, mot slutet av seklet var han professor vid Universitetet i Linköping. Och böcker och många debattartiklar blev det.

Kontakt: tomas.ohlin@telo.se

ANDERS R OLSSON

Född 1953. Examen från Journalisthögskolan i Stockholm 1979. Nyhetsreporter 1980-1986, bl. a. fyra år på Tidningarnas Telegrambyrå, TT. Kanslichef i föreningen Grävande Journalister 1989-1994 (halvtid) och lärare i medierätt och undersökande journalistik vid JMK i Stockholm 1989-1995 (halvtid). Sedan 1995 verksam som fri skribent och föreläsare. Har gett ut ett halvduzin böcker, bl. a. *Yttrande- och tryckfrihet. Handbok för journalister*. (1992, den femte och senaste omarbetade upplagan publiceras 2006), *IT och det fria ordet - Myten om Storebror* (1996) och *Lögn, förbannad lögn och journalistik* (oktober 2006).

Kontakt: anders@d2d.nu

KARL-ERIK TALLMO

Född 1953, är författare, konstnär och journalist och har skrivit i bl.a. Aftonbladet, Expressen, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Sydsvenskan, Politiken, Fenix, Human IT och Dagens Forskning. Har skrivit sex böcker, bland dem Sveriges första elektroniska roman (1992). Har även medverkat i radio och i utredningar kring nya medier samt i referensgrupper hos Kungl. Biblioteket, IT-kommissionen och Forskningsrådsnämnden (Vetenskapsrådet).

Kontakt: ket@d2d.nu

GAIL WATT

Född 1945 i USA. BA Political Science & Economics, Dickinson College, Carlisle, PA., PhD kandidat i School of Business Administration, University of Minnesota, Minneapolis, MN., Foreign Student Adviser, University of Minnesota, Executive Director, People to People - Sweden, Sekreterare, Stockholms stads invandrarnämnd, VD för Huså-Kallbygden Promotion AB – ett företag ägt av Stockholms stad och Husåbyalag, IT-specialist i Stockholms stad med eDemokrati som arbetsfält. En av grundarna av Riksförbundet för familjers rättigheter, f.d. ordförande i Immigranternas Riksförbund, en av grundarna till Liberala invandrarförbundet, f.d. fritidspolitiker i Folkpartiet-Sollentuna och nu fritidspolitiker i nya Moderaterna-Norrtälje. Styrelseledamot i Föreningen för Kulturnät Sverige. Han försöker tänka globbalt och agera lokalt – bli driven av visioner – i sin snart 35 åriga vandring här i Sverige. Och under alla faser i arbetet med ”hands on” i stället för att inte tordas. I övrigt se:

<http://home.rixtele.com/~gail>, www.edemocracy.se

Kontakt: gail@d2d.nu

INGWAR ÅHMAN-EKLUND

Är född 1945, är skriftställare och politiker. Eget företag ”Dreamers and Doers”. Arbetade tidigare som kultur- och kommunikationschef i Kista för Stockholms stad. Projektledare i Kista för flera e demokratiprojekt finansierade av EU och VINNOVA, bl. a. Kista e-parlament, Cybervote och Avanti. Drivit internationella kulturprojekt. Dessförinnan politisk tjänsteman, sekreterare åt borgarrådet Agneta Dreber. Nu ledamot av kommunstyrelsen och fullmäktige

för Sollentunapartiet. Var med och startade Miljöpartiet i Sverige. I början redaktör för partiets tidning ”Alternativet”. Skapade partisymbolen Maskrosen. Lämnade Miljöpartiet 1985. Skriver satir, sketcher till lokalrevy och har givit ut diktsamlingen ”Ordbävning i ankdammen” 2005. Har som estradpoet medverkat i SM i Poetry Slam 2004 och 2006. På 60- och 70-talen frilans med text och bild, specialitet: fotograferade serier. Har skrivit allt från budgetpromemorior till kärleksnoveller.

Kontakt: ingwar@d2d.nu

English summaries

For or Against the Citizenry: Reclaiming the Public's Role in Democracy

This book is the result of discussions in a group of Swedish researchers and practitioners, who have strong democratic interests. The group is presented at the end of the book. We meet regularly to discuss political innovation, and to criticize, and to work to expand better and more participatory democracy.

We have long and varied experience from different practical democratic shortcomings in the Swedish society. We are frustrated about today's lack of democratic interaction between citizens and elected politicians. Citizens have virtually no participation in political or public administrative decision making.

We propose a number of reforms where citizens could find themselves more involved in public policy and administrative decision making. We hope that the book will serve as a support for discussions and for practical proposals.

Each author takes full responsibility for her or his personal contribution.

BO DJÖRKE

– Give Democracy a New Breath of Life: Let us have Referendums on Municipal Plan Issues 2014!

When does co-influence occur? Answer: Only when it is noticed – when co-engagement leaves a footprint in the decision-making processes. The article is based on the experiences of citizen dialogues carried out on municipal physical planning issues. There is reason to question whether the present forms for citizen contact indeed lead to co-influence. The dialog component is weak today. The term citizen dialog is discussed from both form aspects as well as the content. Obvious, it is difficult to get politicians and municipal employed experts involved in these dialogues – they want to take the role as listeners and put their conclusion drawing into the future. This lack of participation, from a citizen viewpoint, lessens their interest in participation. A possible solution is that physical planning issues are raised to a municipal voting referendum. The point of departure of the article is that we must dare to try new ideas for citizen influence and dialogue forms if we will achieve increased citizen acceptance of the decision. Solution based on "e-" show us new possibilities.

Bo Djörke is an information consultant with a special interest for "participatory change" and ICT support for that change. He is business economics graduate and has his own company – Sysforma AB.

LARS ILSHAMMAR
– Democracy’s Blind Spots

Ilshammar means that leading political scientists and politicians often pose the wrong questions and focus narrowly on instrumental issues associated with the constitution and election system when problems in our democracy is discussed. The political science-politician complex misses, for example, that the whole of Europe shows roughly the same democratic crisis symptoms, regardless of constitution and election system. Reasons for the democratic deficit, and a possible cure for it, must therefore be searched for outside the constitutional area. Ilshammar discusses three blind spots which politicians and political scientists do not see, or do not want to see: 1) dismantling of democratic meeting places and arenas, 2) privatisation of society’s infrastructure thereby leading to democracy’s diminishing importance as more and more decisions are removed from the public to the private arena and 3) the political science-politician complex own negativism toward reforms that would change democracy’s way of functioning in the direction of giving increased citizenry influence.

Lars Ilshammar has a PhD in contemporary history (thesis “The New Public Sphere: Technology and Politics in Sweden 1969-1999) and is presently director for the Labour Movement Archives and Library in Stockholm.

PETER KARLBERG
– The Competent Citizen: New Demands on Politics

The problems we are experiencing with democracy deficiencies in the international arena and political disgust here in Sweden are a consequence of the changes in the pre-conditions for participation in the democratic processes that have occurred. Two factors are primary – the citizens competence and identification. The former is a sign that politicians no longer can claim their authority via superior knowledge and information, and the latter that the citizens used to more easily identify his/her own interest in a political program. Together these changes mean that democratic processes must be renewed and developed. If the alternative is not to significantly change the representative parliamentary model, we must instead change the pre-conditions for participation. The parties internal as well as external communication must be more transparent, political appointments be made more flexible and be seen as time delineated. ”Democracy occurs only through discussion” ought to be the rule both within the organisations as well as external to the organisations.

Peter Karlberg is a locally active politician with a great interest in the issues of democracy. He has worked professionally with these issues both in research projects and in voluntary community organisations.

KAJSA KLEIN

– A More Open Politics: Five Proposals

The article presents some proposals for a more open politics, primarily at the European Union level. The background is the wide public disillusion and lack of cross border political debate. 1. Open up party association forms. 2. Election ballots for the European party groups instead of for each of the Swedish parliamentary parties. 3. Have the same Election Day in all member states. 4. Politicise and open up the European Union Commission presidency. 5. Invest in a cross-border public service.

Kajsa Klein is a PhD candidate in Media and Communication Science. She even has a background as a democratic activist.

LAILA NIKLASSON

– Do the Political Parties Have a Web Site and E-mail?

Niklasson means there is reason to study the use of web sites, e-mail usage as well other technical media in creating political opinion. The study shows that the parties do not always find it necessary to inform the public about its own usage of the Internet as media for web sites and e-mail. This seems to be case, in spite of the fact that greater numbers of citizens have access and can use web sites and e-mail.

Laila Niklasson is a teacher and evaluator who conduct research on the citizen as a concept and in practice.

TOMAS OHLIN

– Will Citizens Participate?

What we need are citizens who participate nearer to decision-making than is the case today. Deliberation and community I groups that decision-makers listen to. How should we achieve that? We can form groups that are associated decision-making processes. But how do we get citizens to participate. Today's political meetings attract so few that hardly coffee and cookie costs are covered. The State and municipalities have a currency that is well worth considering. Without moralising how we got there, we can confirm that much information about us citizens is stored in central databases. All too many say some, all too few say others. We can assume that citizens who participate are less dissatisfied, have less reason to complain, because they are involved. This "art exhibit" was in part decided by me, this school lunch room resulted from my participation in last fall's municipal deliberation. I was involved. We are seeking a currency with which the State and municipality can offer citizens to participate more actively in an organised political deliberation. If you, dear citizen, are willing to participate in decision-making at least two times a month this year, so will I as elected society representative offer certain rewards to you. The municipality has already great deal of information about you, your age, your housing, your educational level, your military background, your marital status, your family, your income, your assets, your parking tickets, the list could be very long. The municipality also knows that there are a number of citizen benefits that have recently been decided – a tax exemption for persons of your income-level and age category, a parking benefit for those living in your district, a

fee reduction for child day care, etc. There are simply a long list of rights you probably don't even have detail knowledge about – such that you have a right to them. The calculation can seem to be simple. You as a citizen commit to participate in political deliberation, go to a number of meetings, and be a part of making a number of decisions. In return, the municipality promises to remind you once a quarter of the benefits that just you receive from the municipality – selectively targeted to each citizen who participates. These benefits undoubtedly will greatly vary between different citizen groupings. A democratic bribe?

Tomas Ohlin is an early analyst of new communication and new networks within academia and the computer service industry – long before Internet. After many assignments within the Swedish Parliamentary Committee structure he became professor in Linköping University. Emphasis throughout his career has been on the person within the system and citizen participation.

ANDERS R OLSSON – When the Citizenry Becomes Silent

That which is usually called "Democracy's Crisis" is a reality. Fewer citizens are engaged in the established forms for participation in the democratic processes: membership in the political parties and popular movement organisations is falling as is election participation. Distrust of politicians as well as democratic institutions increases. It is apparently not possible to change these trends without giving more of the real decision-making power to the citizens themselves. They ought to be informed as they were decision makers, not as media consumers, that is to say, not as customers to whatever commercial actors in need of selling an attractive message. Two types of reform need to be carried out

simultaneously – reform of the democratic processes and dissemination of societal knowledge.

Anders R Olsson is a journalist, writer, and researcher. He specializes on issues of democracy, human freedom and rights.

KARL-ERIK TALLMO – Democracy, Power and the Mechanisms of Accountability

Thomas Paine wrote that all power "must either be delegated or assumed. There are no other sources". The erosion of power that Paine spoke of occurs everywhere it can erode, for example, in secret deliberations between Parliament's coalition parties and out in the public authorities where praxis is formed. Accountability for these powers-that-are must be able to be demanded even between elections. The demand for accountability has two dimensions: 1) getting knowledge of what happens within the nation's power structures and administrative organisations, 2) to correct the wrongs that have occurred and even punish those who have misused their power. Media is an important corrective force, but by nature also themselves needing correction. Blog writers and other publicists on the Internet may very well become a "fourth estate", which can examine both other media and the politicians. The Parliamentary Ombudsmen, the Parliament's Constitutional Committee, the Chancellor of Justice and the Swedish Council on Legislation seem today to be relatively toothless.

Karl-Erik Tallmo, writer and journalist.

GAIL WATT
– Municipalities that are Doing, Organisations
Need to Re-Think!

Democracy is community. Community is democracy. Sweden's earlier so strong community of organisations has given Sweden a world-class image that is slipping out of our hands. Researchers confirm people's political engagement, but also there disappointment that politicians and political organisations are not using ICT in the service of democracy. Much of this is due to political policy shortcomings and local political fear. Several eDemocracy experiments have and are taking place, several have died. The article gives examples and judgements. Watt lists what is needed in the way of new thinking as well as many of the ICT tools available to drive democracy and eDemocracy visions forward.

Gail Watt is a democracy analyst and local part-time politician with an interest for "hands on" with eDemocracy. He is a technical specialist with international observation as strength.

INGVAR ÅHMAN-EKLUND
– Management Democracy – an open democracy
with local networks for the flexible, global citizen

Citizens have become more mobile. You live in one municipality, work in another, have a recreation home in a third, mountain get-away in a fourth, and take a vacation much further South. Many spend their working time far from home. In such a society, new forms of dialog and democracy are needed to include even those who work, study or spend their recreational time in one municipality in deliberations and in certain instances even in political

decision making. It is high time to steer society with new principles and a new local democratic praxis. Depart from the orthodox Swedish municipal politics where only the "registered as living there" have decision rights to *Management Democracy* – a democracy where day, night, and weekly populations together take part in the democratic processes. Those "registered as living" and those working are united in a dynamic continuous network of e-democracy processes of varying types – deliberation and voting. A competency block and network as motors in local democracy, just as in the commercial sector are needed. We can get our inspiration from renaissance Florence and its economic and cultural success.

Ingvar Åhman-Eklund is a writer of papers and local politician. He is engaged in issues of democracy with special interest for eDemocracy, freedom of expression, oppression of women and religious fundamentalism.

Vad är D2D?

D2D är en löst sammansatt diskussionsgrupp som består av forskare och experter med starka demokratiska intressen. Nyckelbegrepp i våra diskussioner är demokrati och dialog. Vi träffas regelbundet IRL, via e-post och på nätet för att inspirera, kritisera, analysera och diskutera politiska innovationer och framförallt för att finna vägar till en bättre demokrati.

Medlemmar i D2D-gruppen 2006

Bo Djörke, Ana Durán, Lars Ilshammar, Peter Karlberg
Kajsa Klein, Laila Niklasson, Tomas Ohlin, Anders R
Olsson, Siri Reuterstrand, Karl-Erik Tallmo, Gail Watt
Ingvar Åhman-Eklund

Webbplats: www.d2d.nu

Kontakt: info@d2d.nu

Fr.v. Gail Watt, Bo Djörke, Lars Ilshammar, Kajsa Klein, Tomas Ohlin, Ingvar Åhman-Eklund, Peter Karlberg, Anders R Olsson, Laila Niklasson. På bilden saknas Karl-Erik Tallmo.

En grupp forskare och experter som kallar sig D2D lanserar i denna skrift en rad förslag till en demokrati där medborgarna har större inflytande än idag.